802.

MORAVSKÉ

ORNAMENTY.

VYDÁVÁ

VLASTENECKÝ MUZEJNÍ SPOLEK

V OLOMOUCI.

Na kámen kreslila

MADLENKA WANKLOVA.

2 27/6 89

V OLOMOUCI 1888.
TISKEM KNÍŽECÍ ARCIBISKUPSKÉ KNIH- A KAMENOTISKÁRNY V OLOMOUCI.
NÁKLADEM VLASTNÍM.

BIBLIOTHECA ACADEMIA

PŘEDMLUVA.

Postavení čestné zjednalo ženě u Slovanů zvláštní zařízení rodinné, zádruhou zvané, v níž žena neotročila jako služka, nýbrž rovnoprávně stála po boku muže, jemuž příslušelo konati těžké práce na poli a v lese, provozovati obchod a hájiti bezpečnosť národu, kdežto žena pořádala domácnosť, tkala a vyšívala.

Stýkajíc se s krásou přírodní, sloučila se s ní vnímavou svou povahou tak úzce a pevně, že hlavně jejím vlivem všechen život v zádruze prodchnut byl čistou a tichou poezií. Žena to hlavně byla, kteráž u Slovanů vypěstovala krásné ty povídky, písně, říkadla a zvyky, dle nichžto poznáváme pradávný život národa našeho, o němž do dneška si vykládá lid náš.

Žena spřádala v tiché vesničce báje, vložila v přepěkné melodie svůj žal a z úst její řinuly se modlitby a posvátné chorály, které dle Sušilova tvrzení ze mnohých národních písní do dneška zaznívají.

Ona zdobila konečně nejbližší své okolí a šatstvo původními ornamenty, jež pod dovednou rukou její se vždy víc a více zdokonalovaly. Takovým způsobem zachovaly se zbytky původní kultury staroslovanské, přese všechny pohromy, jež národ slovanský se všech stran během časů minulých stíhaly.

Zbytky ornamentů těch zachovaly se netoliko ve vyšívání lidovém a malování na domkách, nýbrž také na kraslicích, kteréž Vlastenecký spolek muzejní vydal z několika příčin.

Předně má se vydaným tímto dílkem světu ukázati, jak prosté Moravanky, zejména na Slovensku a Valašsku, do nynějška vzácné ornamenty tvořiti dovedou.

Učencům a badatelům má se poskytnouti příležitosť, aby porovnáváním ornamentů vajíčkových s ornamenty, naskytujícími se na archeologických předmětech, jako jsou zlaté a spěžové šperky, zbraně a pravěké nádoby, přesvědčili se, že tyto předměty jsou původu slovanského, že jsou výrobky staré slovanské kultury, která mnohým vzhledem zastiňovala by zajisté kultury moderní.

Umělcům, průmyslníkům a řemeslníkům vydáním dílka toho má se poskytnouti možnosť, aby seznamujíce se se vzorky národními, mohli upotřebiti jich v dílnách svých a tím dovedli se vymaňovati poznenáhla ze šablonovitého způsobu dosavádního, jenž nepovzbuzuje ducha umělcova k samostatnému tvoření.

Ukázkou ornamentů těch má pro ozdobování naše povzbuzen býti smysl v rodinách, v obcích a celém národě, a kde vymizel, tam má opět se povzkřísiti, hlavně působením školy.

Pozírajíce na zobrazené umění našich předků v díle tomto, máme k úctě povzbuzeni býti ku předkům svým, kteří na vyšším stupni vzdělanosti stáli, než se mnohý našinec domnívá.

Přítomné dílo „Moravské ornamenty“ obsahuje 8 tabulek barevných a 1 tabulku bezbarvou k vůli ornamentům, které v nárysu lépe vystupují. Ukázky vzaty jsou ze sbírky vajíček moravského Slovenska a Valašska ve Vlasteneckém muzeu olomuckém chovaných; jak pozorovati, jsou ukázky ty ozdobeny jednak vzorem geometrickým, jednak ornamentem rostlinným.

Tento dvojí druh zdobení vznikl a vyvinul se u lidu našeho zcela náhla, samostatně, bez cizího vlivu a pomoci, a jest tedy původní zrovna tak, jako jsem o vyšívání lidovém v „Časopisu vlast. muz. spolku olom.“ dovodila.

Vývoj ten trval zajisté mnoho set let, nežli ze základních forem jednoduchých vyvinul se ornament bezvadný a umělecký. Tak na př. z rozpůleného jablíčka planého utvořil se ornament jablíčkový, ze dvou jadérek téhož jablíčka vznikl ornament srdečkový, z polního zvonku ornament zvonkový a z ocasních per kohoutích osmicípá hvězda slovanská.

Rovněž přirozeným způsobem vyvinovaly se ostatní ornamenty geometrické i rostlinné.

Ornamenty na vajíčkách, ačkoli jsou zvláštní, mají přece vždy týž ráz jako vyšívání lidové neb ozdobování v téže krajině obvyklé.

Vajíčka na tab. I. pocházejí z Uh. Ostroha, na tab. II. z Nové Vsi u Veselí, na tabulce III. z Dolních Dubňan, tab. IV. z Velké u Strážnice. Tab. V. obsahuje vajíčka z Valašska, a sice z okolí Újezda u Vyzovic, tab. VI. z Nezdenic na Slovensku, tab. VII. čís. 37., 41. a 42. z okolí Lanžhota u Břeclavi a čís. 38., 39 a 40. z Dolních Dubňan a konečně tab. VIII. z Nové Vsi u Veselí.

Technika čili způsob, jakým malování vajíček se děje, jest velmi zajímavou a vydává opět svědectví o nevšedním důmyslu našich malířek.

Naše malířka maluje vzorky bez předlohy, bez vyměřování a bez každé jiné pomůcky volnou rukou, buď na syrovém nebo vařeném vajíčku slepičím. Ona vezme vajíčko bílé, aniž by napřed věděla, kterak je pomaluje; až teprve když kresliti počne, rojí se v její hlavě myšlenka za myšlenkou, ona přibírajíc barev kreslí točinky, krokvičky a hvězdice, až vajíčko hotové vyjde z rukou jejích jako stavba přesně provedená dle zákonu slohového.

Malování se děje takto:

Do malé nádobky, která se postaví nad kahanec, dá se vosku, by neustále zůstal tekutým. Voskem tímto, pomocí malé trubice připevněné na držátko, kterou se vosk tekutý nabírá, píše malířka mnoho se nerozmýšlejíc, po vajíčku jemné čárky a částice ornamentu, vše totiž, co chce míti ve vzorku bílé. Jak mile jest s touto prací hotova, potře

vajíčko šafránovou barvou buď jen prstem aneb mokrou hadérkou, v níž špetku šafránu zavázala, na žluto.

Až takto na žluto natřené vajíčko náležitě oschne, začne malířka trubičkou na novo rozváděti vosk po místech, která v ornamentu mají zůstati žlutými. Jest-li však v trubičce vosk se ochladí a ztuhne, podrží ji nad světlem, až se vosk znova rozpustí, a píše dále. Tak kreslí naše umělkyně ornament za ornamentem, potírajíc vajíčko barvou vždy temnější, dle toho kolik barev si určí, načež konečně zcela zabedněné (ovoskované) vajíčko do základní barvy, totiž buď do frižulky červené, již dříve v měkké vodě uvařené a vychladlé, nebo chce-li míti základní barvu černou, do frižulky, v níž se olšové kůrky a šištičky uvaří, položí, kde je dva dni močiti nechává. Má-li na vajíčku se objeviti základní plocha bílá, nezabední umělkyně místo pro část ornamentu, která bílou zůstati má, voskem a položí vajíčko do kyselé zelné vody, která všude voskem nepokrytou barvu rozpustí, tak že na těch místech vajíčko úplně zbělá.

Takto připravené a zabedněné vajíčko postaví se obezřetně do mírně prohřáté trouby nebo pece a nechá se tam nějaký čas, aby teplem mastnota vosková s barvou se sloučila a tak trvanlivosti nabyla.

Konečně se jedno vajíčko po druhém z trouby vyndává, čistou hadérkou změklý vosk otře a nyní teprvé sama malířka vidí, jak vlastně její dílo se zdařilo. Při kladení vajíček do frižulky, jichž obyčejně se maluje vždy více, někdy až dvacet naranu, pokládá malířka dno nádoby vajíčkama jen bílýma z té příčiny, aby druhá vrstva zabedněných krasličpěkně stála a se nepoškodila dotýkáním. Také se zavěšují na tenkých nitích ku dřívku přes příč hrnce položenému, aby vajíčko v barvě jen viselo a tak lépe se vydařilo.

VLASTA HAVELKOVÁ.

O symbolice moravských kraslic.

Bez výjimky všem čeledím daleko široko rozvětveného kmene slovanského společný jest obyčej pomlázky, kterážto souvisí s podarováním kraslicemi nejrozmanitějšího, mnohdy podivuhodně umělého vyzdobení.

Starodávný obyčej tento nebýval za dřívějších dob onou hříčkou nepatrnou, za kterouž doba naše přivykla jej považovati; hluboce bylyť zapuštěny kořeny jeho v jemné, pobožné i vděčné mysli slovanské, tak že posud kvete nejen v jádru lidu našeho, než i tam se ještě po něm stopy objevují, kde po tisíciletí a déle již hlahol řeči slovanské zaniknul na prosto.

Jak jméno samo — pomlázka — od omlazení, omládnutí odvozené dosvědčuje, obyčej ten zakládal se na procitnutí či omlazení jarním přírody celé, k níž Slovan od nepaměti lnul s tělem i s duší, a kteráž jej v ustavičném styku bezprostředním vychovala v onu bytosť vnímavou, chápavou a pozornou, jakouž on se všude skoumateli jeví.

Příroda obdařila Slovany záhy oproti jiným národům též myslí zjemnělou, hlubokou a soucitnou, a za příčinou tou setkáváme se ve starých obyčejích slovanských napořád s myšlenkou ušlechtilou, s důmyslem nevšedním a snahou ochrannou, nikoliv ničící; význam pak obyčejů bývá nejen něžný, nýbrž i případný a jadrný.

Nedivíme se tedy, že Slované začínali nový oběh roku právě v čas nejpříhodnější, totiž při obnovení a procitnutí všech sil přírodních na jaře, a že toto jim tak důležité omlazení slavně i významně světívali.

Jak nám znatelé starodávných zvyků slovanských vypravují, stotožňovali předkové naši pruty, jimiž o pomlázce se šlehávali, se šlehnutím blesku jarního, zem otevírajícího, zúrodňujícího, zároveň odznaku Perunova. V pohádkách našich otevírá takový prut zemi i skály, ba rozděluje i vody ku příbytku vodníkovu neb morských žen. I polévání vodou o pomlázce místo šlahání ve zvyk vešlo, (snad později již, se vztahem ku křtu vodou?) a taktéž obrození znamenalo. A i k tomuto obyčeji připojeno bylo obdarování barevnými vejci a sice, pokud víme, slepičími.

Kurám či slepicím nemalá přednosť dávána před jinou drůbeží domácí, náležely snad k nejprvnějším ochočencům slovanských usedlostí. Ba i vyznamenání docházely nadobyčejného: na kuří noze točí se v po-

věstech slovanských ráj v podobě hradu, a slepici i s kuřátky povýšili Slované až na oblohu nebeskou mezi hvězdy.

Hanuš myslí, že není nahodilé, počítáme-li vzrůst čili přibývání dne na nový rok „o slepičí krok“ a nazýváme-li rostlinku jarní primula veris (prvosenku) po starodávnu „kuří stopou“.

Slepičích kůstek po večeři jí darovaných uschovati káže poustevník v našich pohádkách děvě, která zkrkavčelé bratry v širém světě hledá, a z kůstek těch utvoří se děvě žebřík až nade vše vrchy sahající, až tam kde matka slunce umdlená usedá k odpočinku, když za dne celičký svět byla obešla.

Slované obětovali na den sv. Jana (o slunobratu) taktéž slepici, z níž kůstky uschovávali, by jejich pomocí dostati se mohli na skleněný vrch, totižto do ráje, a báje ta rozšířena zůstala i mezi Slovany již poněmčelými.

Slepice vařívá se koutnicím pro posilu a lože jejich zastíráno za starodávna boudnicemi, na jichž spojkách vyšívány ponejvíce kohoutky.

Mezi ptactvem, které vždy styk bohů s lidmi prostředkovalo a vzkazy přinášívalo, uctíval se zvláště kohout jako „posel Boží“ a na doplnění obřadův svatebních přinášel družba, kokrhaje, kohouta živého. Ba zemřelí předkové starých Slovanů pásávali na zelené louce v ráji kohoutky a v mohylách jarohňovických u Kroměříže shledána vedle lebek nebožtíků kostra kohoutí.

Taková váženosť vysvětlí nám snad poněkud obyčej, dle něhož druhdy v Čechách i na Moravě, taktéž i v Sandomírsku i Mazovsku kohout okrášlený nosíván byl o šlahačce od domu k domu; zdali stínání jeho v Čechách a na Moravě hned prvopočátečně náleželo ku zvyku tomuto, či za pozdější doby povstalo, záhodno by bylo vypátrati.

Báje a zvyky podobné poukazují na dobrou stránku ochrannou; však děsný význam má rčení až po tuto dobu lidem užívané: „usedl mu na střechu červený kohout“, když buď druhý „posel Boží“, totiž blesk s nebe se na ni byl svezl, neb jinou příčinou oheň byl v domě vznikl; rčení to naznačovati snad má pomstu bohův za spáchaná provinění?

Starý zvyk lidu našeho, vejce na zelený čtvrtek snešená přehazovati přes střechu a tam je do země zakopati, kde byly dolů spadly, „aby toho roku o stavení hrom nezavadil“, značí zajisté oběť svědčící Perunovi, neboť jak známo, čtvrtek v každém týdni zasvěcen jemu býval a nad to přináležel „veliký čtvrtek“ na počátku jara, kterýž nejdříve připadal v čase od 19. až do 23. března, jemu; neboť 19. března až po dnes lid náš světívá zbožným způsobem první jarní svátek, a na ten den objevují se u mládeže při jarních hrách i první kraslice, byť i svátky velikonoční, církví katolickou stanovené, teprva na pozdější dobu padly.

V Rusku metají v požár pro uhašení velkonoční vejce, za tímto účelem uschované.

Za doby ještě pohanské počítávali — jak Hanuš praví — Slované počátek nového roku vždy od 25. března.

Nemalou radosť působí našim hospodyním, když kuřat březnových se dochovají, neboť kohout březňák líp prý doma hlídá nežli devět psů.

Jak pilně všeho naše staré hospodyně šetřily, co s chovem kuřat a se zeleným čtvrtkem, Perunu zasvěceným, souviselo, vidíme z pověry, která se zejména na Luhačovsku udržela. Dříve než zápalky se tak rozšířily, chodívala sousedka k sousedce „ohňa ptávat“, když jí samé uhlí řeřavé na ohnisku vždy popelem pečlivě ukryté, náhodou bylo uhaslo; na zelený čtvrtek však ani za svět hospodyně „ohňa nepošťala“ (nepůjčila), by se jí toho roku šťastně líhla kuřata.

Jest-li že černá slípka po devět let již při domě se živí, s tajenou hrůzou a podezřivostí bývá pozorována, neboť prý by se každé chvíle mohla proměniti ve „skřítka“.

Skřítek taktéž vylíhne se z vejcete černé slípky, jest-li že se kdo tak dalece zapomenouti může, aby po tři neděle se nemodlil, nemyl i nečesal a to vejce ďábelské pod paždí nosil. Že skřítek takový majiteli svému vše, nač by jen pomyslil, zaopatřiti může, toho zvlášť obšírně Kulda v sebraných pověrách a obyčejích valašských připomíná.

Místy věří lid, že vejce, z něhož skřítek se líhne, snášívá kohout březňák, a takovou pověru mohli bychom snad počítati ku zbytkům všelijakých zápovědí proti zvykům pohanským, srovnáme-li ji s bájí krajinskou „O božím kohoutu“ (překladem Erbena), jež takto počíná: „Země byla pusta, nikde nic nebylo, než kamení. I bylo toho Bohu líto a proto poslal svého kohouta, aby ji zúrodnil. Kohout posadil se na jednu jeskyni a snesl vejce podivné moci a platnosti. Vejce se prorazilo a vyplynulo z něho sedmero řek. Řeky zavlažily celou tu krajinu a v krátkém čase zazelenala se všecka, všude bylo plno kvítí i ovoce, beze všeliké práce lidské rodila se na poli pšenice a na stromoví netoliko jablka a fíky, nébrž i chléb nejbělejší a nejsladší“ a t. d.

Tato báje slovanská poukazuje zřejmě k vejci jakožto nejpřirozenějšímu symbolu tvoření zvlášť a počátku všeho organického života vůbec; také další vývoj báje té poukazuje k tomu, že míněno jí stvoření světa, neboť v tomto ráji zemském člověk zpupněl, vejce rozbil, z čehož nastala povodeň — potopa světa.

S podobnými názory shledáme se u nejstarších národů kulturních a sice u Egypťanův a Peršanů, nacházíme je však i v Indii a v Japonsku.

Ale i podarování vejcemi červeně obarvenými zvykem bylo jak u Egypťanů tak u Peršanů.

Může-liž býti významnějšího daru na začátku roční doby nad symbol tvoření a vznikajícího nového života?

Barva červená, totižto radostná, zřejmě obsahuje přání dárcovo: „započínáš novou důležitou dobu, nechť ti jest k radosti!“

Avšak dobré srdce a bohatá mysl lidu našeho nespokojily se pro vždy s tímto jednotvárným přáním, mělyť kraslice zřejmě věstiti ještě jiná přání dárcova obdarovanému; vznikla brzo z kraslic — krása, která znamenala dle Hanuše původně červenosť. Dále vznikly názvy „písánek“, jak Poláci a Rusové kraslice zovou dle bohatého obsahu na vajíčkách psaného, malovaného i rýsovaného. U Korutanů slovanských slove velkonoční vajíčko „pyrič“, od pýřiti, červenati se, a barvitosť ta značí prý barvu červenou vycházejícího jarního slunce.

Velkonoční svátky proto za dřívějších dob a místem až dosud „červenými“ zvány.

Rčení „nebude tu víckráte červených vajec jísti“, znamená tolik co: nedočká se více velikonoci. „Chrání jej jak červené, jak malované vejce“ znamená šetrnosť, opatrnosť jedněch k druhým, a děti naše domáhají se o pomlázce obou, těch červených i těch malovaných:

„Zkázal tkadlec i tkadlčka,
by jste dali tři vajíčka,
jedno bílé, i červené,
naposledy malované.“

Že snad někde v této novoroční době i slípkám podestýlán býval proutek jakožto znak jarního vzkříšení, můžeme se domnívati z říkadla:

„Hody, hody o provody,
dej červené vajíčko!
Nemáš-li červené,
daruj jenom bílé,
však ti je slepička snese
u Pánbíčka v koutku,
na zeleném proutku.

V rohu neb koutě jizby umístěny bývaly podoby bohův i dědův, jakož až po dnes lid náš tam věšívá obrazy svatých i světic a kříž s Vykupitelem světa.

V Čechách zpívají: „proutek vohnoutek,
sedí na něm zlatý kohoutek“.

Možná že i červené stuhy a pestré ostřížky, jež lid náš po způsobu odstávajících křidélek do pomlázek vplétá, připamatovati mají nadzmíněného zlatého kohoutka.

Skořepiny z vajec velkonočních lid náš do země zakopává, by zúrodněla a skořepiny z vajec obyčejných k vaření upotřebených každá řádná hospodyně spaluje; neboť lačni prý jsou zlí lidé uchvátiti takovou pohozenou skořepinu, by jí v neprospěch domu, z něhož ona pochází, čarovali. Vskutku vkládány od závistníků do takových skořepin rozmanité věci, zejména škodlivé nebo smrduté byliny a zakopávány tajně pod prahy domů nebo pod žlaby cizích stájí, by dobytku majitelovu uškodily.

Povšimnutí hodna zdá se býti také pověra, že divoženy vyměniti mohou dítko své za dítě neopatrné té hospodyně, která skořepin domácích vajec nedbá. Ukládá divoženka pomocí uchvácené skořepiny dítě své do kolébky a dá si je chovati a živiti jako vlastní. Podvržená děcka taková pak jsou „nesyty“ a „nemluvy“, však ač se s obyvateli domu „neshovárajú“, přece křikem zlostným všeho, co jim libo jest, se domáhají, tloustnou, rostou na úkor domácích, jimž celá úroda na jich živení nepostačuje. Taková prastará již pověra tají v sobě pravdu význačnou a poučnou velmi. Nedbáním na oko malicherného, nepotřebného již předmětu, však jednotu značícího, dobývá si vidma

moci nade všemi obyvateli, nad výtěžkem perné práce jejich, nad celým statkem ve prospěch cizáctví, cizím jazykem promlouvajícího, nebo zcela něm é h o.

Velmi případná jest i odhodlanosť jedné moravské hospodyně, o které v okolí Rožnova pověsť dí, že po nějaké době prohlédnuvši lesť viďmy, podvržence ošklivého, náramně již odrostlého — oproti soucitnému zvyku žen slovanských — počala bíti a týrati, a to tak dlouho, pokud se viďma neobjevila. A hle, viďma přinesla dítě hospodynino, arciť prý hrozně zbědované nazpět, hodila je hospodyni pod nohy, vzala své vykrmené a zmizela na vždy. Zbědované pak dítě v materském ošetřování brzo se zase úplně zotavilo. Není-li pověra taková co do smyslu velmi poučná?

Něžného zajisté a hlubokého významu jesti též pěkný zvyk, se soudruhem sníst i o velikonoci posvěcené vajíčko; poukazuje ku sbratření, k duševní vzájemnosti, neb tak praví lid, že nemůže žáden z b l o u d i t i ani v nejhustším osamělém lese, když tak byl učinil, neboť vázán jsa s milým druhem ku p o m o c n é v z á j e m n o s t i, i kdyby s pravé cesty sešel, vzpomenutím na druha ihned pravou zase cestu najde.

V Polsce, kde minulého roku při všeobecné výstavě domácího průmyslu u všech navštěvovatelů neslovanských na sta uměle zdobených kraslic obdiv, ba ustrnutí vzbudilo, taktéž všeobecně rozšířený tento pěkný zvyk panuje, že sám římskokatolický biskup Lvovský po vykonaných službách Božích přivítává hosti své hojné, jak Hanuš vypravuje, tímto obyčejem, nesa příchozím vstříc na míse velké hojnosť rozkrájených vajec a požívá jich za p ř á n í v e s p o l n é h o s nimi. A taktéž činívají hospodáři s členy rodiny a s čeledí v Čechách.

O starodávných obyčejích a pověrách velikonočních, či vlastně nám Slovanům novoročních, celé knihy by se napsati daly, a přece by bohatá látka zcela nebyla vyčerpána; proto budiž zde pouze o vyzdobení vajec podotknuto, že kromě napsaných průpovědí schválně a případně dárkyní zvolených, kromě významného „písaného“, totiž malovaného neb rýsovaného přání na kraslicích, i „v y š í v a n é“ přání vídáme, totiž: známky a znaky jako: srdce planoucí, nebo dvé srdeček spojených, umučení Páně, holubice s nějakým poselstvím a t. d. Známky a znaky ty bývají obstoupeny, spojeny neb okrášleny všelijakými částicemi ornamentu našeho všeobecně užívaného a větším dílem z výšivek braného. Poněvadž tento umělý výkon a nákres na choulostivém a nesnadném pro kreslíře oblém předmětu, jakým jest vejce slepičí, takořka vykouzlen bývá a sice pravidelně rukou ž e n s k o u, Slovanek, dlužno ruku tuto nadobyčejně dovednou nazvati.

Podobají se za příčinou tou výzdoby kraslic výšivkám v tom neb onom kraji obvyklým, vyjma arciť mnohého prastarého motivu, jenž podobá se šperkům, jakéž na našich starých pohřebištích se nacházejí, čím dvojnásobné vzácnosti a důležitosti nabývají pro nás.

I v barvitosti shoda s vyšíváním se nalézá. Na příklad vejce z okršku slovenského, kde zdrobnělý ornament čárkový či geometrický vyšitý pestrým hedbávem v obyčeji jest, kraslice v podivuhodném stejno-

měrném rozdělení malované živými barvami zrovna smaltovým ozdobám a zlatnické práci se podobají.

Tak každičký kraj své zvláštnosti jeví, jak ve kraslicích, tak ve výšivkách.

Kraslice moravské do podrobna popsati, naprosto nemožno; vždyť různosť a rozmanitosť jejich vyšperkování jest nekonečná, což o podivuhodně zdokonaleném krásocitu svědčí a našim hospodyním s velkou ctí jest.

Už mnoho krásných obyčejů národních u nás bohužel zašlo, ten nejvýznamnější nemá — nesmí zmizeti. Míním tu společné pojídání vajíček velikonočních, při němž si předkové naši blaho přávali, přátelství obnovovali a ze vzniku a zdaru všeho dobra se radovali, čehož znamení jest vejce, znamení — v z k ř í š e n í!

FR. STRÁNECKÁ.

LAND. KUNST. BIBLIOTHEK IN PRAG

Ornamenty na kraslicích moravských

vzhledem k archeologii.

Bytostí bezbrannou, všeho druhu nebezpečím obklopenou, objevil se člověk na světě; a jestliže nebezpečenstvům těm přece nepodlehl, tož byly to jenom ony dary duševní, Bohem jemu dané, které ho naučily, s nebezpečenstvy těmi se utkati a srdnatě podstoupiti s nimi boj o život.

Boj ten byl tuhý, ale duch lidský zvítězil. Tento duch naučil člověka robiti zbraně a svoje živobytí tak zaříditi, jak to jeho duchovní i fyzické poměry ve světě vyžadovaly; duch tento povznesl ho na takový stupeň, s něhož bylo mu možno přiblížiti se svému cíli, aby se tot. Bohu podobnějším stal, a projíti řadou kulturních stadií, až by konečně cíle toho dosáhl. Zárodky všech těchto ušlechtilých darů duševních probudily se v jeho prsou a jaly se rozvíjeti. Jeden z těchto zárodků probudil se již za nejdávnější doby, totiž zárodek smyslu pro krásu a formy, jehož pomocí člověk provésti měl úkol, život svůj i svého bližního okrášliti, a trpkosť svého pracného života zpříjemniti.

Smysl tento pohnul se ve člověku již za nejrannější doby, totiž již za doby mamutí, a toto procitnutí řečeného smyslu shledáváme i nyní ještě u všech divokých, na nejnižším stupni vývoje stojících národů. Lovec mamutí neopomenul své z kostí primitivně urobené nástroje všelijakými řezbami a ozdobami pokrýti, snad také své tělo, své šatstvo barvou pomalovati; dokazujíť to nejen ony mnohé řezbami pokryté nástroje kostěné a rohové, nýbrž také červená a černá barva ku malování upravená, která nalezena byla na bydlištích a tábořištích ve vrstvách nánosů hlinitých z doby diluviální nebo v obývaných tehdy jeskyních mnohých krajin naší zeměkoule, jako ve Francii, Belgii, Švýcarsku, Německu, Polsku, Rusku, Rakousku a j.

V Rakousku přední v té příčině místo zaujímá Morava. Obzvláště pak je to osada Předmostí nedaleko Přerova, kde před tisíci let lovec mamutí na hlinitých pahrbcích řekou Bečvou nanešených své bydliště a tábořiště rozbil, která potom opětným nánosem hlinitým pokryta byvše nám pozůstatky jeho domácnosti neporušené zachovala. Mezi mnohými zůstavenými tam předměty, kostmi, kamennými nástroji a všeho druhu nářadím, nalezeny též kusy kostí, pokryté ornamenty sestávajícími ze systému rovnoběžných nebo křižujících se rýh.*) Zmínky zasluhuje kus parohu sobího, který byl bezpochyby držadlem kamenného nože. Pokryt

*) Časopis vlast. muz. spolku olomuckého, roč. III., str. 139.

je na jedné straně rovnoběžnými rýhami, které kříženy jsou rýhami příčnými, čímž jakýsi obrazec tvořený kosočtverci a čtverečky vznikl a představuje takto ornament, arci velmi primitivní, jenž vyklíčiv ze smyslu pro formy a krásu, činí ne nepříjemný dojem.*)

Podobné počátky umění řezbářského nalezeny též na jiných místech, tak na trati řečené „Schussenquelle“ v Horním Švábsku; o nálezu tom praví J. Ranke, „že ani zde neschází známek, dokazujících, kterak pravěký obyvatel té krajiny měl smysl pro krásu a ozdobování“.**)

Znamenitě pokročila tato kultura za doby sobí, jíž tak zv. perioda neolithická počíná; pokročilať o stupeň, jehož nelze neznamenati. Známy jsou četné řezby kostěné z různých míst, zejmena jsou to plátky kostí z jeskyň franského Švýcarska s čarami souladně sestavenými, představujícími ornamenty již všelijak složité, mezi nimiž pozorovati dokonce i kříže a všelijaké obrazce geometrické.***)

Byť pak i pravosť oněch známých kreseb zvířata představujících, z jeskyň francouzských a německých, které svého času tolik hluku nadělaly, namnoze pochybnou byla, toť nemůže býti o tom sporu, že člověk této doby na mnohem vyšším stupni vzdělanosti stál, na takovém stupni, který mu již poněkud umožňoval tvořiti ornamenty dle pravidel slohových. Dokladem jsou nám k tomu kamenné nástroje, krásně broušené, často ornamenty pokryté, pak keramika, za této periody již vznikající, ač primitivní jen ornamenty vykazující, konečně nářadí kostěné, namnoze velmi vkusně řezané. Ale když potom člověk naučil se kovy znáti a z nich zbraně a nástroje hotoviti, tu okrášlil je také ozdobami, které sám vytvořil bera k nim motivy ze svých poměrů životních, ze své bohocty a z přírody, aby je pak v harmonický celek sloučil. Těmito ornamenty ozdobil nejenom své kovové zbraně, nástroje, nádoby, nýbrž hlavně také své šperky, vyšíváním a malbami své šaty, svá obydlí a přede vším předměty své bohocty a jiné předměty úcty jeho požívající. Tak vytvořil člověk, zdokonaluje stále více svůj krasocit, poznenáhla ony stále pěknější souladné ornamenty, se kterými se na starých bronzech, v nynějším vyšívání šatstva, ve výzdobě nádob hliněných a t. d. opět shledáváme, a které z pokolení na pokolení tradičně děděny byly a u mnohého národa, který upomínky své si uchránil, až do našich dnů se dochovaly.

Co tu řečeno bylo všeobecně, to platí také o kmenu slovanském, za starověku tak široko daleko rozšířeném, i o ornamentech, které na připojených tabulkách znázorněny jsou.

Tyto ornamenty nejsou produktem jednotlivců, nýbrž jsou produktem všeho národa rozvíjejícího se. Pracovali o nich jednotliví členové tohoto národa, stejně smyslem pro krásu i formu nadaní a zůstavili je v dědictví potomkům svým stejnou měrou až ku přítomnosti; tyto ornamenty vrhají jasné světlo na někdejší stupeň vzdělanosti tohoto národa, neboť čím krásnějším a složitějším ornament, tím vyšším je stupeň vzdělanosti, na jaký se národ tento vyšinul; ornamenty tyto jsou z prvků, které vznikly namnoze za doby dávno minulé, ano i za mythické doby národů, vytvořeny, složeny a uspořádány v celek oku mile lahodící, vy-

*) Čas. muz. spolku olom., roč. I., str. 95., obr. D.
**) J. Ranke: Der Mensch, 2. sv., str. 416.
***) Tamže, 2. sv., str. 506.

hovující úplně a v každém směru zákonu eurythmie, symetrie, proporce i harmonie.

Národ, který takové složité, esthetický krásné ornamenty vytvořiti dovedl, tento národ nemohl vzrůsti v surovosti a nevědomosti, a tímto národem jsou — Slované, kteří již dávno před Kristem ze Skythie a Sarmatie přes Germanii na jih i sever rozšířeni byli a ze svých někdejších bydlišť za Volhou již onu vzdělanosť sebou přinesli, která měla své základy v sociálních řádech tohoto národa, v řádech to, které přispěly podstatně ku jeho dalšímu pozdějšímu rozvoji kulturnímu. Tyto řády sociální chovaly v sobě základy pozdější ústavy slovanských národů — zádruhy totiž, která národu štěstí, spokojenosť a blahobyt přinesla a u porůzných kmenů slovanských až do přítomnosti se dochovala. O této zádruze mluví zřejmě již Herodot, an nám sděluje, že národ Skythů, který dříve na Volze bydlil a pak za svého krále Targirava, který prý 1000 let před Dariem žil, skythskou říši založil, že národ tento „ve klidných, spořádaných a nezávislých poměrech žil, anžto otec rodiny pořádek v rodině udržoval“.*)

Dle výzkumů vykonaných lze s jistotou za to míti, že tito pod mnohými jmeny v historii se objevující národové skytští a sarmatští, čímž po většině Slovany orbymilovné rozumíme, provozovali obchod na všechny strany světa jdoucí, jejž také všichni starověcí dějepisci, jak němečtí a slovanští, tak římští i řečtí dosvědčují.

Ta věc, že se obchod Arabů, později v Evropě se vzmohší, na úkor Slovanů tak velice vynáší, spočívá, dle mého soudu, více na povrchním zkoumání, nežli na čiré pravdě; neboť především neopravňují sporé poměrně ve vnitrozemí nálezy kufických i arabských mincí, které nad to ještě rozříznuty a tudíž z oběhu vzaty a nezřídka zároveň se mnohými jinými evropskými mincemi nalezeny byly, samy o sobě k úsudkům dalekosáhlým a k domněnce o arabském obchodě tak rozšířeném; pak není ono stříbrné zboží, známé jmenem arabského stříbra sekaného, nikterak původu arabského, nýbrž domácím čili slovansko-řeckým výrobkem, poněvadž tytéž šperky stříbrné s týmiž ornamenty již za dob rozkvětu řeckých osad na severním břehu Pontu, tedy bezmála 700 let před Kristem tam vyráběny a po veškeré Evropě rozváženy byly; nestačí též skromný počet arabských pramenů, k tomu ještě namnoze velmi zmatených, vůči pramenům svědčícím obchodu slovanskému, proto že onyno pocházejí od porůzných cestovatelů neb arabských vyslanců do evropských států vypravených. Tímto však nechceme arabského obchodu pozemního nadobro popírati, obzvláště když rozsáhlý arabský obchod pomorský, který na tisíce dirhem (arabských mincí) do Skandinavie a na poloustrov cimbrický přiváděl, nade vší pochybnosť zjištěn jest.

Obchodem zkvétala však také vzdělanosť, on nejenom tvořil, nýbrž také šířil osvětu, neboť národ obchodní je nezbytně také národem kulturním. Měl-li obchod slovanský přinášeti příslušný užitek, bylo třeba, aby Slované byli nejen obchodníky, ale také vyrábiteli, a k tomu byly jejich poměry sociální přiměřeny, ano ony produkci (výrobu) podstatně podporovaly. Kdežto někteří členové rodiny pole obdělávali, vyráběli druzí

*) Beer Ferd. W., Versuch einer Erläuterung der von Herodot und Plinius gegebenen Beschreibung des alten Skythiens, p. 23,

zboží na prodej, které pak zase jinými po světě roznášeno a prodáváno bylo. Že tomu tak bylo, to dosvědčují množící se nálezy nesčetných slévárен a kováren, jakož i mnohé nálezy hromadné (skladiště zboží) ve všech téměř zemích, kde Slované bydleli a ještě nyní bydlí, kterážto skladiště mylně připisována byla porůzným cestujícím obchodníkům cizím.

Jenom tímto domácím průmyslem a čilým obchodem z něho povstavším bylo možno dosíci stejnotvárnosti (jednotné rázovitosti) zboží, zvláště bronzového a jeho ornamentů, a způsobiti v něm onu souhlasnosť, kterou charakterizujeme názvem typu hallštatského.

Tyto lidem samým vytvořené ornamenty jsou též vlastnictvím tohoto lidu a proto uchovaly se v úplné původnosti své tradičně a dědičně až do přítomnosti. Ještě nyní robí je lid nevědomky namnoze jen málo změněné, a sice ve překvapujícím vzájemném souhlase, i můžeme je z pravidla v jejich prvky rozložiti a uhádnouti, jakým způsobem vznikly a se vytvořily.

Prvky či motivy, ze kterých ornamenty na přiložených tabulkách znázorněné vytvořeny jsou, lze roztříditi ve tři druhy, a sice: prvky, které jsou vlastnictvím všech národů ku vědomí svých duševních vloh dospěvších; potom prvky původu mythického, mystického nebo symbolického, které z největší části od jiných národů, s nimiž Slované bezprostředně nebo prostřednictvím opět jiných národů se stýkali, vzaty jsou; a konečně prvky a motivy, které lidem samým vynalezeny byly a vznikly z poměrů životních a názorů lidských.

Ke druhu prvnímu patří trojhran, prvek to nejrozšířenější; vyskytuje se ve všech geometrických formách a rozšířen je po všem světě. Nacházíme jej velmi hustě zastoupený nejenom na většině ornamentů starých bronzů, nádob a jejich ozdob z doby předhistorické, nýbrž i na ornamentech doby přítomné, ve stavitelství, vyšívání a mozaikách všeho druhu. Naskytuje se buď jako prostý, prázdný trojhran, nebo jako trojhran pruhovaný; často obkličuje jeden až tři i více bodů, nebo je do něho nakreslen prvek jiný, trojzub. Protilehlé řady trojhranů nazývají archeologové „vlčími zuby“.

Na našich obrazech shledáváme trojhran na ornamentech kraslice, čís. 5. s kolmými pruhy, na č. 6. s trojzubem, nebo s bodem (oko Boží) uprostřed na č. 7. a 11.; jako ornament vlčích zubů na č. 12. a 22., pak na č. 23. a 24., se 4 body a trojzubem na špici na č. 35., se 2 body na č. 43. a t. d.

Trojhran byl odjakživa již Indům symbolickým znamením božské trojice, řečené Trimurti. Demiurg, bůh plodnosti, sedí na býku majícím na čele trojhran a je obrazem úrodnosti. Býk Apis Egyptanů měl trojhrannou bílou skvrnu na čele i nad plecemi. Trojhran zasvěcen byl Venuši a Hermovi, nazýván byl od starých Indův Agni a symbolizoval boha Shivu.

Slovanům byl trojhran posvátným symbolem; tak praví Schmidius doslovně: Forma triangularis apud Slavos nihil insuetum erat; sed in representandis sacris probe observabatur.

V křesťanské symbolice je trojhran s lidským okem nebo holubičkou uprostřed, symbolem svaté Trojice. Od Feničanů dostal se trojhran

v podobě velkého delta do abecedy, tak jako vedlejší znamení, jež představuje kladivo Thorovo; ono je symbolem boha Tyra, Tura a t. d. a je známo jakožto řecké a latinské tau. Toto posledně uvedené znaménko přijato bylo též do staré abecedy runské, a je posledním písmenem nápisu runského na kovelském hrotu oštěpu, naskytuje se však také na stříbrných sponách a zlatých brokátech doby wikingské.*)

Skloněním příčných trámečků kladiva Thorova vzniká tvar známý v archeologii jmenem dvojitého háku nebo znaku beraního; svinutím obou ramen stává se pak z tohoto dvojitá točinka (spirála). V ornamentech výšivek vyskytuje se toto znamení často, mívá však následkem povahy tkaniny zlomená ramena. Dvojitý hák jakožto jednoduchý ornament seřaděn jsa do kruhu, tvoří buď — jako na výšivkách — růžice, nebo — jako na vejci obr. 14. — kvítek devítilistý, na obr. 15. sedmilistý a na obr. 16. pětilistý, nebo — jako na obr. 43. — čtyrramenný kříž. Týž ornament vyskytuje se také v podobě růžice na bronzech hallštatských, zejmena na jedné přasce pásové.**) V podobě jednoduchého háku shledáváme ornament ten zhusta na mnohých starých bronzech, obzvláště na fibulích, jako na př. na bornholmských, na nádobách hliněných a t. d.; on udržuje se jakožto prvek ornamentální až do středověku, jak viděti na jednom kamenném náhrobku v kathedrále brüggské,***) který je okrášlen obrazcem, jehož tabulky vyplněny jsou dvojitým hákem. Také je v řecké abecedě, kde znamená ypsilon.

Úplným svinutím příčních trámců stane se z něho — jak již řečeno — dvojitá nebo jednoduchá točinka, jak ji viděti, kombinovanou s jinými ornamenty na obr. 14., 15., 16., 19., 20., 21., 22., 24., 37., 38., 39., 40. a 41. V této podobě nacházíme ten ornament nadmíru zhusta mezi ozdobami přemnohých hallštatských bronzův, a také v ornamentech výšivkových, hlavně vegetabilných, kterými podnes slovanský lid, a zvláště Slováci, šatstvo svoje krášlí. Tato točinka pochodí až z doby měděné; našlyť se jehlice měděné, jichžto hlavici tvořila dvojitá točinka, jíž často ještě třetí i čtvrtá, ano ještě více jich přidáno bývá.

Prvek, s dvojitým hákem velmi příbuzný, je dvojzub či vidlice, která — má-li podobu tyče se dvěma rozbíhajícími se větvicemi, — také „čarovným proutkem“ sluje. Ve foenické abecedě značí znaménko toto *f* i *g*, má tam však podobu poněkud neurčitou; určitější jest na nordických brakteatech,†) spojeno jsouc tam s křížem sekáčovým, křížem jednoduchým, trikvetrem a skandinávskými runami. Nalezáme je též mezi značkami markomanské věže na Zvíkově v Čechách.††) Do kruhu seskupeno tvoří znamení toto tak zv. řeckou hvězdu. Hvězdu tuto lze vyvoditi ze slovanského oboru myšlenkového; vzniklať prý sestavením ocasních per kohoutích †††), což je tím pravdě podobnější, protože kohout,

*) J. A. Worsaae: The indust. arts of Denmark. 1882. pag. 195, 198.
**) E. v. Sacken, Das Grabfeld von Hallstadt. Taf. XI. Fig. 9.
***) Semper, Der Styl. I. 170.
†) J. A. Worsaae, The ind. arts of Denmark. 1882. p. 169.
††) G. L. Legis, Die Runnen und ihre Denkmale. 1829. Taf. IV.
†††) Časopis muz. spolku olom. Roč. II. str. 166. a násl.

jsa jedním z domácích bůžků slovanských (skřítek), symbolem bdělosti a pilnosti byl a vynikající místo ve slovanském bájesloví zaujímá; lid staví ho jako strážce na dům, kdež zdobí štít domu zároveň se hvězdou, jemu připojovanou. Též druhý bůžek domácí, t. zv. diblík, jejž představuje cvrček nebo pavouk, zobrazuje se s hvězdou, a sice na výšivkách a jako ornament na různém nářadí domácím.

Mythickým prvkem, již za pravěku a také dnes, jak na starých bronzech tak na dnešním vyšívání i na kraslicích užívaným, je trojzub; nalezáme ho též nezřídka vydlabaný na kamenných pomnících. Znamení toto známo bylo u většiny starých národů jakožto symbol božské trojice, „trimurti". Na kraslicích nalezáme je na obr. 5., 6., 9., 10., 23., 24., 31., 33., 35., 42., 47. a 48. Vyskytuje se se stopkou i bez ní a shledáváme je na obrazci jedné z bronzových trub kodaňských*), pak na t. zv. kameni toutonském u Miltenberku s písmenami *C. H. A.*, které znamenají: Ceres, Hera, Aphrodité, matky to země, jakož i na vzpřímeném kameni cromlecha u Bony v Alžírsku. Ani v nordické abecedě runské nescházi toto znamení; je-li stopka obrácena nahoru, znamená Yr nebo reid, oblouk, *R*; se stopkou dolů obrácenou značí madr, muž, člověk, měsíc, *M*; kdežto v nejstarší runské abecedě znaménko toto beze stopky značí písmenu *f* (fei). — V písmě foenickém znamená taktéž *m*, v celtiberském pak *t* a v řeckém (ψ) *psi*.

Jednoduchý kříž je základním tvarem mnohých, zvláště mozaikových ornamentů, vyskytuje se jakožto ornament přímočárný již za nejdávnějšího starověku a dá se vystopovati téměř všude, kde ornamenty mozaikové nalezáme. Na našich kraslicích shledáváme jej dílem samostatně, dílem jakožto prvek negativní, t. j. vzniklý náhodou složením jiných ornamentů; viděti jej na obr. 11., 12., 20., 23. a 47. Často objevuje se jako znamení symbolické již za doby předkřesťanské; samostatně naskytuje se na starých bronzech, na hliněných nádobách, na popelnicích, obzvláště jako kresby na dnech takových popelnic, které již na kruhu hrnčířském robeny jsou, kdež ho nikterak za odznak křesťanství pokládati nesluší. Na náhrobku frygického krále Midasa je kamenná stěna mozaiková, pokrytá skulpturami s motivy meandrovitými, v jejichžto políčkách jednoduchý kříž vydlabán jest.

K tomuto jednoduchému kříži řadí se bezprostředně kříž s krátkými příčkami na koncích ramen, jejž považovati dlužno za ornament jednoduchý; kříž tento přijat byl za odznak od východního křesťanstva a poznačován od Řeků za první doby názvem „kříže řeckého". V této vlastnosti nacházíme jej ještě dnes na klínech kopule chrámu sofijského v Cařihradě a na jednom franském náhrobku u Mohuče s nápisem ještě nerozluštěným.**) Byl to též velmi oblíbený ornament na dně nádob a nacházíme jej obzvláště na dnech slovanských popelnic starší i pozdější doby, hlavně v Poznaňsku, Polsce, na Moravě a v Uhrách. V dnešním vyšívání objevuje se takový kříž

*) J. A. Worsaae, The industr. arts of Denmark. 1882. p. 67.

**) Lindenschmit: Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, Bd. II., Heft V., Taf. 5., Fig. 3.

velmi často, taktéž v ornamentech kraslic, jako na příklad na obr. 31 našich tabul.

Mezi kříži zaujímá obzvláště ve východní archeologii vynikající místo mystický kříž sekáčový, zvaný též tetraskele nebo svastika. Pochází prý z Indie (?) a přisuzuje se všem arijským národům, což se však pravdě nepodobá, protože mnoho arijských národů ho nezná. Přisuzuje se mu význam mythologický a mystický. Jest ode dávna znám většině východních národův evropských a částečně i azijských, jako Indům, Peršanům, Pelasgům, Řekům, Etruskům, Římanům, Euganeům, národnostem italským, gallským, skandinavským, některým v severním Německu, Britanii a Čuchonsku, naskytuje se bezmála všude, kde Slované bydleli a dosud bydlí; schází však u Aegyptanů i Assyřanů; Foeničané znali jej teprva za oné doby, když západní kolonie zakládali.

Jméno „tetraskele“ pochodí od jeho čtyr noh, nakreslených tak, jakoby se pohybovaly; jméno „svastika“ prý je původu indického a znamená prý pojem žehnání. Burnouf praví ve svém slovníku o této značce: „Svastika avéz la signification ευστι au signes des bons souhaits, étaient regardé depuis des milliers d' années avant J. Christ comme symboles religieux significatifs chez les aieux des tribus aryennes en Bactriana dans les vallées de l' Oxus, et avaient une valeur réelle du temps, ou les Germains, les Indes, les Pelasges, les Celtes, les Perses, les Slaves et les Iraniens ne formaint qu' une seule et même nation, et parlaient la même langage.“

Po slovansku ornament tento sluje prý svaz a souvaz, čímž označuje se kříž sekáčový, jehož obě postranní příčky obráceny jsou nahoru; byl též nazýván „crux ansata“. Podle nordických badatelů představuje boha hromu a blesku; jakožto atribut boha slunce představuje oheň a považuje se též za symbol rozdělávaní ohně. Slovanům je značka tato oštěpem a bleskem Perunovým a jakožto mystické znamení platí za phylakterion (ochranu) od zlých duchův a čárův. Naskytuje se často na starých popelnicích a bronzech s trikvetrem a kolotajícím sluncem, i nabývá těmato dvěma rovněž mystickýma značkama významu ještě vyššího. Ornament tento je častým na indickém vyšívání i na bohoslužebných předmětech předhistorické i také již křesťanské doby. Nalezáme svastiku na posvátných knihách Peršanů, na stěnách nejstarších indických chrámů, na náhrobcích a popelnicích původu t. zv. keltického (?), na italských nádobách, na popelnicích z Albana, Marina, Cum, Caere a Chiusi, v katakombách římských a na stolci sv. Ambrože v Miláně, na vázách, soškách bůžků, fusajnolách starého města Dardana, na diademech Priamových ve městě lydském, ano i řecko-římském.*) Nad míru často naskytuje se svastika na většině předmětů, které Schliemann na hoře Hisarliku vykopal, zejména na popelnicích, přeslenech, pokličkách, nářadí bronzovém a t. d., potom na mníchoberském, torcellském a kovelském hrotu oštěpu, kombinována s trikvetrem a runami. Naskytuje se hlavně ve slovanských zemích a též tam, kam slovanský vliv zasahoval. Jest tudíž svastika daleko rozšířena, obzvláště na jižní Rusi na nádobách, tu i tam na bronzech; na plot-

*) Marq. de Nadaillac: Die ersten Menschen. 1884. p. 145.

ničkách olověných, které v Bugu nalezeny byly, naskytuje se zhusta s jinými mystickými obrazci; pak jako ozdoba dna popelnic, obzvláště na nádobách z hradišť; taktéž na Litvě, v Pomořanech, v Poznaňsku, Polsce, na Moravě, v Uhrách pak daleko na jih, kdež opět hustěji se naskytá. Kdežto na našem vyšívání slovanském jsem ornamentu toho dosud nepozoroval, vyjímaje několik, patrných ovšem, náběhů, vystupuje opět na jihu, u Chorvátů, Srbů, na Balkáně a v Dalmacii ve velikém množství.

Čím dále však na západ, tím vzácnějším stává se tento ornament; ve franských hrobech nalezáme jej velmi zřídka — vytýkám zvláště jeden kruh nalezený u Weissenthurmu; za to však vyskytuje se na mnohých předmětech bronzových typu hallštatského. Ornament tento nese též plotna bronzová, nalezená v Býčí skále, nádherně vyzdobená, která na dřevěné podložce přibita byla. (Viz obr.) Obzvláště zhusta však shle-

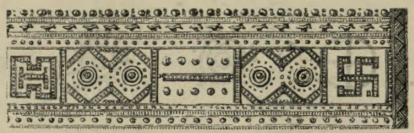

dáváme jej na nordických bronzech, na přaskách, ozdobách závěsních, nádobách, mečích, zbroji, na nářadí všeho druhu, pak též na nádobách hliněných, obzvláště často pak na zlatých brakteatech, z pravidla spojený s trikvetrem.

Jiné mystické znaménko, které právem nazvati lze znaménkem ornamentálním, je trikvetrum, často se znaménkem předchozím pospolu se vyskytující, nazývané též triskele; také tato značka vzala na se charakter mythologický; tak dle Müllera je prý znakem Freyovým, t. j. boha slunce a plodnosti, podle Schirenberga představuje prý trojjedinost, boha Triasa, podle jiných koloběh časový, pročež bývá též s kolem uprostřed a třemi běžícími nohami vyobrazována; také prý značka tato představuje — je-li kombinována s otáčejícím se sluncem — měsíc. Nezřídka zobrazena je se třemi koulemi, které podle Worsaaca rovněž prý jsou znamením Triasovým; v této podobě naskytuje se na münchebergském a torcellském hrotě oštěpu, z nichž tento poslední arci oprávněnou pochybnost o své pravosti vzbudil. Foeničanům západním bylo znamení toto symbolem Baalovým a je prý dokonce i v Japonsku známo, kdež prý také mystický význam má. Na Sicilii zavedeno je do heraldiky. Nalezáme je velmi často na předmětech bronzových, nádobách a rozličném nářadí, naskytuje se velmi často v Dánsku, kombinováno s terčem (kulatou deskou) paprsky obklopeným, t. zv. kolotajícím sluncem, obzvláště na nožích, fibulích a nordických brakteatech zlatých; jakožto jednoduchý ornament na bronzových pincetách, sekyrách, zlatých a stříbrných knoflících, náramcích, které často tímto ornamentem docela pokryty jsou*); ornament tento s třemi body na špici je též vyobrazen na bronzovém voze, který nalezen byl v rašelinisku dánském, taktéž na münchebergském oštěpu, rovněž na závěsné

*) J. A. Worsaae: The ind. arts of Denmark. Obr. 80., 161., 162., 163., 164. 127., 121., 118., 136., 180., 218., 213., 212.

ozdobě novostřelické. Velmi často nalezáme jej na popelnicích z pohřebišť s typem lužickým i bez něho, v Pomořanech, Poznaňsku, Polsce, na Slezsku, na Moravě, v Uhřích, také na Volyni, Podolí, na Rusi a nezřídka v zemích jižních, obzvláště v horní Italii; jedna přilbice longobardská odtamtud pochodící má toto znamení; ono vyskytuje se také na mincích lykijských měst maloazijských, na tkaninách lykijských, pokrývkách a kobercích severní Syrie, ve slovenském vyšívání, ano i v ornamentech kraslic, a sice — což nejvíce překvapuje — v témže typickém uspořádání kombinované se sluncem paprsky obklíčeným, a sice tak, že na jednom konci trikvetrum, na druhém slunce je umístěno, jak to shledáváme na t. zv. bronzových starých břitvách, v Dánsku nalezených. Viz obr. 26. našich tabul.

Velmi rozšířen je základní ornament, jejž za symbol slunce pokládají. Lze jej stopovati až k jednoduchému kruhu n_{azpět,} který dle

Worsaaea prý je znamením Freyovým a indický Lingam prý představuje; kruh s bodem uprostřed znamená slunce, naskytuje se za nejstarší doby na koštěném nářadí a zůstal charakteristickým ornamentem předmětů koštěných až do našich dnů.

Obrazy slunce nejrozmanitěji vypravené a nejrůzněji pojaté, tu jako kolo se čtyřmi loukotěmi, symbol kolotajícího slunce, neb obklíčené body a paprsky jakožto slunce zářící, neb obstoupené točinkami jakožto obraz koloběhu časového — nalézáme na mnohých bronzech, předmětech koštěných, pomnících kamenných, na mincích, nádobách hliněných doby předhistorické; můžeme je stopovati dokonce až do Aegypta, neboť na jedné plotně mozaikové na pyramidě sakarské shledáváme se s obrazem tím opětně.

Tyto sluncové ornamenty ve svých rozmanitých tvarech ze šerého pravěku nalezají se také v dnešním vyšívání ve formě zcela zřejmě totožné. Tak podává bar. Sacken na obrazci 13. tabule XIV. svého díla „Das Grabfeld von Hallstadt“ vyobrazení plotničky sponkové, která týž ornament vykazuje jako slovenské výšivky, na nichž bývá často až do nejmenších podrobností proveden. Ani obraz kolotajícího slunce, ubíhajícího času v podobě kulatého terče s točinkami na okraji seřaděnými, jejž tak často na bronzech nacházíme, neschází na výšivkách. V ornamentech našich kraslic naskytuje se velmi často, zvláště složen s jinými mystickými známkami, trikvetrem a t. d.; nebo s body, jako na obr. 31., 33.; obklopený paprsky, jako na obr. 26., 47.; nebo točinkami, jako na obr. 25. a 26.

Za ornamenty základní pokládati lze zlomenou tyč a zlomenou přímku. Onano tvoří základní prvek meandru, tato pak pětipaprskovou hvězdu, pentagram, jejž jedním tahem nakresliti možno. Meander, který — jak Preusker i Blumenbach tvrdí — původu prý je řeckého, je zajisté vlastnictvím většiny národů duševně se rozvíjejících a se zdoko-

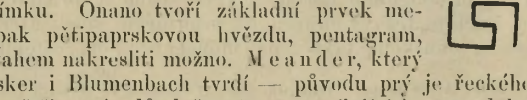

nalujících. Nalezáme jej u divokých národů Tichého oceánu, jako též u národů starověkých, on neschází nikde, kde se ornamentika geometrická na ornamentiku mozaikovou vytvořila; není tedy nepodobno k pravdě, že také Slované mají znamenitý podíl na vytvoření jeho. Že tento náhled, pro nějž velmi závažné důvody máme, není osamělým, dokazuje též výrok Kemplův, jenž hliněné nádoby s meandrovou ozdobou za slovanské pokládá, kteréžto tvrzení velmi je ku pravdě podobno, uvážíme-li, že meander ve všech možných variacích se všemi možnými přechody u Slovanů za starší i novější doby se naskytuje. Tvrdí-li kdo naproti tomu, že Slované meander od Řeků převzali, ježto s nimi nejvíce se stýkali, ten nemá pro toto tvrzení nijakých důkazů, neboť je možným i postup opačný, ježto podle všeho za to míti sluší, že Sované již tehdy, když s Řeky sousedili, vysokou vzdělanost míti mohli. Mleander naskytuje se na starých bronzech hallštatských, býčiskalských, vačských, italských, zvláště pak na etruských tak často, že Kruse se domnívá býti v právu, přikládá-li jemu původ etruský. Na starožitnostech z hory Hisarliku, s toho místa, na kterém prý Troja stála, viděti meander velmi často, a také tam dá se spojitost jeho se slovanskou kulturou dokázati a sice četnými střepinami nádob s ornamentem zcela zřejmě vlnitým, který od ornamentu na slovanských hradiskách nalezeného naprosto rozeznati se nedá,*) a jejž západní archeologové sami za absolutně slovanský uznávají.

Za našich dnů vidíme meander jako velmi oblíbený ornament obzvláště na ornamentech mozaikových jako obruby v architektuře, ve vyšívání a bezmála všude, kde možno ornamenty umístiti; on je tudíž zastoupen ve tvaru docela jednoduchém také na našich tabulkách na obr. 21., 42. a 43.

Druhým základním ornamentem přímočárným je — jak již řečeno — pentagram, též muří noha zvaný, mystický to obrazec, který prý již Indům znám byl a blesk znamenal. Tvar ten je znakem Pythagoreovců, a v této vlastnosti připisována jemu tajemná síla i nadpřirozený účinek. Často byly jím opatřeny zbraně, zvláště meče, ježto se domnívano, že se tím stanou neodolatelnými; také kresleno toto znamení na dvéře a veřeje, aby můru zahánělo, čáry odčarovalo a moc zlých duchů zažehnávalo. V této vlastnosti nalezáme znamení to často na posvěcených nebo posvátných místech, aby všeliké zlé moci přístup zabraňovalo, a také na místech za nešťastná rozkřičených; tak na př. viděti je lze na skalní stěně tak zv. Čertova kamene (Teufelstein) nad jezerem Královským, kdež je s četnými rýhami a důlky kromě jiných mystických značek vydlabáno a sice na místech, která za nešťastná ve krajině té rozkřičena jsou; také na dnech popelnic, kdež se často vyskytuje, měla tato značka bezpochyby mystický význam. Finsch, cestovatel po Tichém oceánu, našel ku svému podivení pentagram vtetovovaný na ramenech Ponapézův, obyvatelů východních ostrovů Karolínských; nelze si to jinak vysvětliti, nežli že dřívější plavci znamení to tam zavedli. Marokkánky věsí ještě dosud dětem na krk amulet, na kterém tento mystický tvar je nakreslen. Prætorius vykládá ve své knize „Der Blocksberg“ r. 1669. v Lipsku vydané, že Antiochus Sotér, táhna polem proti Galatům, vojsko své vyzval, muří

*) H. Schliemann: Atlas des ant. Troyennes. Illust. photog. 1874. Taf. 26. Fig. 721 *a*, *b*.

nohu za válečné znamení přijati; později nosila znak tento tělesná stráž císaře byzantského na blankytných štítech, provedený barvou zelenou a nachovou.

Pentagram jest oblíbeným a dosud upotřebovaným ornamentem ve slovanském vyšívání, upotřebuje se ho zvláště za ornament výplňkový, jakož jej také na kraslicích rádi malují. Viz č. 32.

Jako byly nové ornamenty tvořeny spojováním ornamentálních prvků, tak vznikaly i dělením jich opět nové prvky, ze kterých se opět celé řady nejroztodivnějších tvarů vyvíjely. Takovým prvkem je také polovice kříže sekáčového, zvaná prostě sekáčem, ze kteréhožto přímočárného ornamentu vznikla dlouhá řada nejrůznějších spirál.

Nezdá se býti nepodobno ku pravdě, že toto znamení své hranaté podoby nabylo teprva ve vyšívání, čehož příčinou bylo tkanivo látky, na které bylo vyšíváno, právě tak, jako jsme to při dvojitém háku pozorovali; domněnku tuto podporuje ta okolnosť, že také základní prvek se zakulacenými rameny po slovansku stejně se jmenuje „sekáč“; také se zdá, že tento zaokrouhlený tvar době velmi staré náleží, ale jakožto prvek základní další vývoj spirály podmiňuje.

Po mém vědomí nevyskytuje se sekáč ve předhistorické ornamentice, za to však již zhusta za historických dob jakožto samostatný, často jako cestička běžící, meandru podobný ornament, pročež také často meander nahražuje, a to ve vyšívání, na tkaných kobercích, pokrývkách a podobných předmětech a nářadí národů východních, Peršanův, Arabů, jižních i severních Slovanův a t. d. Viz obr. 23. našich kraslic.

O nějakém symbolickém významu sekáče mně nic známo není, nepochybuji však, že i tento tvar takový význam má, protože se ho tak všestranně a s takovou zálibou užívá; jen tolik lze říci, že jej také za znamení blesku pokládají.

Druhý tvar sekáče se zakulacenými rohy symbolizován byl — zároveň s četnými různotvary svého dalšího vývoje na spirálu — jako „slunečné, měsíčné a bleskové hady“; v této vlastnosti byl též uváděn ve spojení s dvojitým hákem fibule kamanžské a s hákovitými značkami müncheberského i kovelského hrotu oštěpového, s čímž se však nemohu dobře srozuměti, poněvadž značky tyto jsou jiného rázu; za to jsou znaménka na kamenném kladivu nalezeném ve Šlichtě u Feldberku nedaleko Meklenburku-Střelic, vyrytá a dvěma hákům podobná, tomuto tvaru blízká*); také na hrotu nalezeném v mohyle v Grunovku u Lešna v Poznaňsku vyskytuje se totéž znaménko s půlměsícem.**)

Worsaae počítá toto znamení ku „slunečným hadům“, k nimž všechny z něho odvozené jednoduché i dvojité tvary točinkové se všemi záměnami se počítají a jež buď po různu, buď v souvislých řadách či cestičkách, jako symbol ubíhajícího času se naskytují.

Tento druh spirál nesluší pokládati za počátek ornamentu rostlinného, ježto jejich původ jinakým jest a motivy k nim nejsou vzaty

*) Zeitschrift für Ethnologie. Berlin. 1886. Pag. 288.

**) Zapiski archeol. Poznań.: Rom. Erzepki, Kurhan w Granówku pod Lesznem. Zesz. IV. 1888. Tab. XVII. Fig. 2.

z říše rostlinné; jakkoliv ornamentu rostlinného často ku výzdobě ornamentální upotřebeno bylo.

Tento způsob točinek nalezáme ve všech možných tvarech a podobách na starých bronzech, obzvláště na oněch, které mají charakter hallštatský, na štítech, zbraních, nádobách, popelnicích, šperkách zlatých i stříbrných a velmi často v architektuře starých, hlavně klassických národů. Tak jsou na dvou oltářních kamenech z Karthaginy dvě veliké spirály vydlabány;*) a veliký z moře vylovený balvan, představující karyatidu a pocházející z nějaké velké budovy zaniklého slovanského města Arkony na Rujaně nese na spodní části své obrovskou točinku.**)

Staré nordické bronzy, zlaté brakteaty***) jsou často celé pokryty jednoduchými i dvojitými spirálami, obzvláště četně zastoupeny jsou ty ornamenty, které Worsaae za „měsíčné hady“ poznamenal a jež on z podoby půlměsíce odvozuje. Jsou tím míněny dvě protější točinky, obloukem, tak zv. srpem měsíčným spojené a hřbety svými po dvou spolu sloučené, jak to obraz na našem listě titulním ukazuje, nebo stojí tři tak pohromadě, že tvoří trikvetrum nebo jich ještě více seskupeno, čímž pak složitý ornament vzniká.†)

Jest zajisté nápadno i překvapuje, že se točinky ve všech podobách a zhusta podivuhodných kombinacích tak často naskytují na starožitnostech mykénských, které Schliemann vykopal; všecky téměř předměty, obzvláště šperky zlaté, jsou jimi tak říkajíc přeplněny; tak na př. je plocha jednoho plíšku zlatého tak ornamentována spirálami, že sestává ze samých v sebe zasahujících trikvetrů.††)

Méně často nalezáme spirály na nádobách hliněných z Mykén; za to však velmi zhusta jako skulptury na zbytcích zdí a kvádrů, tak jako nezřídka naskytují se na chrámech jiných národů, zejmena Indů, Foeničanů, Peršanův, Assyřanův a t. d. Zda-li se také na chrámech starých Aegypťanů z doby faraonské vyskytují, není mně známo, alespoň jsem jich za svého pobytu v této zemi tam nepozoroval.

Jak již řečeno, naskytují se často na výšivkách a na kraslicích a tvoří často přechody k ornamentu rostlinnému. Na našich tabulích ukazují č. 14., 15., 19., 20., 21., 22., 24., 25., 26., 38. a 41. točinky, které dílem ještě ornamentu geometrickému přináležejí, dílem jako ornamentální výzdoba v ornament rostlinný přecházejí.

Ještě dnes zdobívají Slováci točinkami rádi své domy; malují je ve formě ornamentu nad okny, dveřmi a na štítech a pokrývají jimi — pokládajíce je vedle sebe beze všeho systému — celé stěny. —

Na konec těchto stručně připomenutých symbolických prvků dopřáno budiž místo ještě prvku od Mohamedánův upotřebovanému, totiž půlměsíci či měsíčnému srpku se hvězdou; prozaicky říká se jemu oblouk s bodem. Srp byl za starověku podle nordických archeologů znakem Freyovým; půlměsíc značil měsíčnou jalovici; hvězda pak byla znamením býka. Tento byl symbolem přírodní síly, prin-

*) Szczęsny Moravski: Pra-Slawianie i Pra-Lotwa. 1882. Str. 77.
**) Časopis muz. spolku olom. Čís. 16., str. 165.
***) J. A. Worsaae: The indust. arts of Denmark. 1882. Str. 100., 101., 158., 159., 171., 173.
†) J. A. Worsaae, The ind. arts of Denmark. Str. 93.—167.
††) Dr. H. Schliemann: Mykenae. 1878. Str. 357.

cipu živototvorného, světla i ohně, jeho rohy značily paprsky, jeho řev pak hrom; býk je ploditelem, jako kravice představuje princip úrodnosti; býk je symbolem slunce, nejvyššího boha Jupitra, tak jako jalovice zase symbolem měsíce, bohyně Ió, Isidy a t. d. V ornamentice vyskytuje se toto znamení luny buď jednoduché nebo dvojité; v tomto případě obráceny jsou konvexní strany k sobě, což upomíná na dvojité hady měsíčné; také při něm bývá hvězda, nebo má tvar oblouku; tento pak je buď osamělý nebo je jich několik vespolek spojeno, čímž utvoří se vlnitý spojitý ornament a přivádí se takto změna do ornamentu přímočárného. Ta věc, že při oblouku někdy bývá hvězda, opodstatňuje poněkud domněnku o vzniku tohoto obloukového ornamentu. Na starých bronzech, na kování železném, na dřevě a zvláště ve vyšívání bylo ho velmi často použito. Ani mezi ornamenty našich kraslic neschází. Nalezáme na čís. 9. a 10. oblouk spojený s trojzubem, na č. 33. s trojzubem a hvězdou, na č. 38. se spirálou a 3 body a t. d. —

Nemáme úmyslu, uváděti všechny symbolické prvky a ornamenty, jichž je zajisté velký počet a které ještě příliš málo prozkoumány jsou; těchto několik zde dosud uvedených zajisté dostačí pro důkaz, že vznik mnohých z našich ornamentů hledati možno až v té době, ze které se nám žádných psaných zpráv nedochovalo, a proto jsou tyto ornamenty, jež nám tradice národův uchovala, jasným pramenem, který — čím hlouběji do něho vnikneme — tím více světla vyzařovati bude. Ze množství nesčetných jiných indifferentních prvků, z nichž přemnohý co do stáří prvkům dosud uvedeným zajisté se vyrovná, a jejichž symbolický význam, jestliže jaký mají, nám neznámý jest, chceme se jen dvou dotknouti, ježto mezi ornamenty našich illustrací zastoupeny jsou; je to mříž a tzv. ornament hroznový.

Ornament mřížkový, patřící snad ku nejstarším ornamentům, znám byl zajisté již za doby mamutí; tomu svědčí jeho naprostá jednoduchosť. Upotřebováno ho z velké části jako ornamentu dessinového. Nacházíme jej na mnohých starých bronzech, na nářadí hliněném, na starých nádobách, popelnicích, nástrojech koštěných a polovypuklinách kamenných a nalezli bychom jej také na dřevě, kdyby se nám bylo toto zachovalo.

K této domněnce přivádí nás tabulka dřevěná, úplně zuhelnatělá a v pouhých úlomcích zachovaná, kterou jsem v Býčí skále na žarovišti nalezl a na níž ještě znamenati možno skvostný ten vzorek, který tvoří též půdu našeho titulního listu. Tyto zajímavé kousky uhlí uloženy jsou nyní v císařském dvorním muzeu ve Vídni. Jest to mřežoví, v jehož čtverečkách viděti kosočtverce, v nichž opět menší kosočtverečky vkresleny jsou. Práce tato provedena je haut-reliéfem. Na staré stříbrné desce v Dunaji nalezené, která druhdy jako svatý obraz kterýsi kostel krášlila, viděti je taktéž vzorec onomu podobný. Obraz ten je majetkem vlasten. muzea v Olomouci. My se k tomuto obrazu ještě vrátíme. Ornament dessinový, těmto skoro k nepoznání podobný, nachází prý se také na kameni jednoho assyrského náhrobku.*) Také na našich illustracích je zastoupen a sice na č. 4., 21., 43., 44. a 45.

*) Semper: Der Styl. I. pag. 327.

Druhý ornament tak zv. „hroznový“, složen jest z několika prvků tečkovitých, které nezřídka v trojhran sestaveny bývají. Víme, že tři body, seskupené ve tvar trojhranu, symbolizují trojici, trojbožství, a že tento symbol na starých bronzech se vyskytuje, jako na př. na špici trikvetra i kříže sekáčového na mnichebereském hrotu oštěpovém. Podobné trojhrany, složené z několika takových teček majících podobu okrouhlých knoflíčků, shledány byly ve množství převelikém na mnohých zlatých a stříbrných skvostech, nalezených v tak zv. skytských hrobech, v řeckých nekropolích u Mæotidy a na severním pobřeží Pontu, a pocházejících z doby květu řeckých kolonií; tyto trojhrany sluší považovati za charakteristický a původní ornament zlatých a stříbrných šperků této doby a těchto kolonií. Tento dojem odnese si každý, kdokoli studuje nahromaděné z oněch hrobů poklady v petrohradské eremitáži nebo krásnou sbírku p. Lemméovu v Oděse. Na většině těchto drahocenných starožitností pozorovati lze tento způsob práce, který je znám u Slovanů jménem práce knoflíčkové a který všude zdomácněl, kde Slované bydlí; on se rozšířil odtud po celé Evropě a tak jej nalezáme často ve zcela stejných tvarech na většině bijouterií, na špercích ze zlata i stříbra, ve vyšívání, na všeho druhu nádobách a t. d. U Slovanů, hlavně Srbů jak v Bosně tak v Srbsku zdomácněla a znárodněla tato práce a také technika je táž jako v řeckých koloniích. Každá z těch kuliček má stopku, kterou vsazena je kulička do dírky pro ni určené, načež byla na plocho rozklepána. Takovou stopkou opatřené kuličky uvedeny byly také do ornamentiky, a sice jako ozdoby krajové — t. zv. třepení. Vidíme je na č. 34. našich illustrací, kdež obrubují kraj klikatého pruhu. Že tyto knoflíčky skutečně ornamentální význam mají, to dokazuje ta okolnosť, že obrubují také onu stříbrnou plotnu, která v Dunaji nalezena byla. Obraz ten je staroslovanský, jak to dokazují staroslovanské litery nápisu na něm.

Uspořádaní knoflíčků tohoto ornamentu bylo rozličné; buď byly v řadách vedle sebe seřaděny a tvořily tak pruhy širší neb užší, nebo stály porůznu, často po několika seskupeny nebo sestaveny do trojhranů, po čtyřech vrcholy svými tak k sobě postavených, že tvořily obrazec kříže maltézského; v této podobě nalezáme ten ornament na většině předmětů zlatých a stříbrných nejenom z kolonií, nýbrž i ve hrobech celého Ruska. Možno jej stopovati až do krajin, kde t. zv. Meriané bydleli, tedy až daleko za Moskvu; o tom podal nám zesnulý hrabě Uvarov obšírnou zprávu; obrazy dotyčných předmětů v jeho díle*) jeví úplnou shodu ornamentů s oněmi na skvostech řeckých kolonií pontských a také s oněmi šperky stříbrnými, které nejen ve hrobech východní části střední Evropy nalezeny byly, nýbrž i s takovými, které jakožto „stříbro rozsekané“ popisovány byly a o kterých mnozí tvrdili, že jsou výrobkem arabským.

Na mnohých tak řečených duhových mističkách zlatých, které i dnes ještě za keltické mince pokládány jsou, obzvláště na těch, které

*) Le comte Ouvaroff: Étude sur les peuples prim. de la Russie. Les Meriens. 1875. p. 40. tab. VII. fig. 4., 5., 6.

u jezera bodamského nalezeny byly, shledáváme hroznový ornament v podobě trojhranů z knoflíků sestavených.

Na starých nádobách hliněných naskytují se tyto ornamentální trojhrany v té způsobě, že na místě vyvýšených knoflíčků okrouhlé důlky náhradou za ně prohloubeny jsou. V té podobě vidíme je na nádobách z Goldesu ve Štýrsku, které dle Szombathyho době hallštatské prý přináležejí*), a na některých nádobách z Býčí skály na Moravě, náležejících taktéž periodě hallštatské.

Za naší doby rozšířen je ornament tento ve svých typických tvarech po veškeré Evropě, obzvláště pak na východě a na jihu; ve slovanském vyšívání je vzorkem velmi oblíbeným; také jím ozdobují Slováci a Moravané své polívané nádobí a své kraslice, na nichž často za přechodní tvar z ornamentu geometrického ku rostlinnému slouží a tu i tam v podobě hroznu se vyskytuje. Illustrace č. 13., 15., 17., 18., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 38., 40., 41., 42. a 48. podávají jasný obraz toho. —

Dá se předpokládati, že národ, který dovedl vytvořiti geometrické ornamenty tak umělé, slohově správné a esteticky krásné, i dále pokročiti a k ornamentu rostlinnému přejíti musil; a vskutku shledáváme to zvláště u Slovanů západních, kteří rozmanitostí i krásou ornamentů svého lidového vyšívání v tomto slohu prosluli a o svém dokonalém krasocitu i smyslu pro formy důkaz dávají. Toto týká se zvláště Slovákův a východních Moravanů, kteří — díky nepřístupné, od světa odloučené poloze svých bydlišť — západní kulturou méně dotknuti byli, pročež ještě tak mnohé z toho, co po otcích byli zdědili, si zachovali; kráse těchto výšivek obdivovali se i odpůrci, a jestliže se přece někteří o nich vyslovili nepříznivě, je toho příčinou jenom buď nevědomosť, špatný vkus nebo zlomyslnosť.

Ornament rostlinný musil dle zákonův estetických vytvořen býti taktéž z prvků, které původ svůj mají v názorech a životních poměrech lidu; prvky ty vybrány jsou po většině z říše rostlinné a vyvinuly se buď ve spojení s ornamenty geometrickými nebo samostatně na krásné tvary, jimž na výšivkách a kraslicích slovanských národův obdivovati se příležitosť máme. Vývoj některých z těchto prvků pokusila se paní Vlasta Havelková velmi šťastně a obratně vysvětliti**), dokázavši, že tyto ornamenty tam, kde se naskytují, také vskutku komponovány a vytvořeny byly. Poukážeme jen ku třem těmto prvkům, totiž k jablíčku, z něhož se také srdečko vyvinulo, potom ku zvonku a hřebíčku. Motivy ty znázorněny jsou v rozích titulního listu. Jsou to motivy ze přírody vzaté, z nichž se opět řada motivů a ornamentů vyvinula. Paní Havelková však tímto dokázala nejenom to, že Slovanům přisouditi dlužno vývoj a zdokonalení ornamentu rostlinného ve dnešních výšivkách, nýbrž také to, že Slované jistě znali většinu těch ornamentů, které jsou na starých bronzech a keramických předmětech, a to již tehdy, když tyto

*) Mittheilungen der anthropologischen Gesellsch. in Wien. XV. Band. Urgeschichtliche Forschungen in der Umgebung von Wies in Mittelsteiermark, v. Radimsky u. Szombathy. Taf. VIII., Fig. 11., 17.; Taf. XI., Fig. 4.; Taf. XII., Fig. 4.

**) Časopis vlasten. muz. spolku v Olomouci. Roč. I., str. 100.; roč. II., str. 35., 81., 166.; roč. III., str. 78., 161., roč. IV., str. 106. a roč. V., str. 9.

ornamenty vznikly, a že se známosť ornamentů těch udržela u nich až do přítomnosti.

Postačí podati následujícíma dvěma tabulkama příklad tohoto důkazu a poznamenati, že se bohdá podaří, tyto analogie na nepřehlednou řadu rozšířiti, která asi přesvědčivěji mluviti bude, nežli většina písemných zpráv a všechmy z daleka vypůjčené linguistické dedukce o minulosti kmene slovanského. Tabulky ty zavedou nás na odlehlou a málo ušlapanou stezku do říše našich pradějin, a vysvětlí nám tak mnohou věc, o které dějepis mlčí.

TABULKA A.

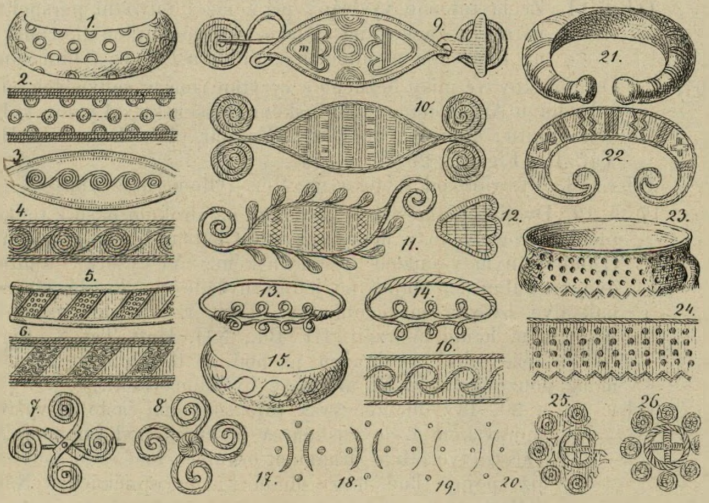

Obr. 1. Bronzový náramek z nákolí jezera nevšatelského; zevnější plocha pokryta je ornamenty kruhovitými. (Vyobrazeno v Lindenschmitu: Alterthümer unserer heidn. Vorzeit. II. Band, 7. Heft, Taf. III., Fig. 4., 6.)

Obr. 2. je vyšit na límečkách z Dubňan na Moravě. (Olomucké muzeum.)

Obr. 3. Spínadlo se souvislými spirálami ze Schwanu v Meklenburku, nyní v muzeu zvěřínském. (Vyobr. v Lindenschmitu: Alterth. u. heidn. Vorzeit. I. Band, 9. H., Taf. III., Fig. 3.)

Obr. 4. Vyšívání na úvodnicích z Nákla u Olomouce. (Olom. muz.)

Obr. 5. Ornament na bronzovém kotle z Hallštatu. (Vyobr. v Sacken: Grabfeld von Hallstadt. Taf. XXII. Fig. 22.)

Obr. 6. Vyšívání z Lanžhota na Moravě. (Olom. muzeum.)

Obr. 7. Fibule spirální z Hallštatu. (Vyobr. v Sacken: Grabfeld von Hallstadt. Taf. XIII. Fig. 10.)

Obr. 8. Častý ornament na slovenských a hanáckých výšivkách. (Olom. muzeum.)

Obr. 9. Obrovské spínadlo bronzové, nalezené ve Slatěnicích na Mor. (Olom. muzeum.)

Obr. 10. Vyšívání na límci z Troubek.

Obr. 11. Vyšívání na úvodnici z Nákla.

Obr. 12. Srdcovitý ornament výšivkový podobný onomu na fibuli č. 9., na límcích z Tovačova a Kroměříže. (Všechny tři v olom. muzeu.)

Obr. 13. Náramek z Weisenavy u Mohuče, nalezený v římském hrobě. (Vyobr. v Lindenschmitu: Alterth. u. heidn. Vorzeit. II. Bd., V. Heft, Taf. III. Fig. 7.)

Obr. 14. Zcela totožné vyšívání, při němž i původní perspektiva náramku zachována. Pásky tyto jmenují se „kocourky“; na límcích a úvodnicích z Nákla a Příkaz. (Olom. muz.)

Obr. 15. Ozdoba kovové mísy bezuché s vyrytou řimsou souvislých spirál z hrobu u Arnsheimu v porýnském Hessensku. (Vyobr. v Lindenschmitu: Alterth. u. heidn. Vorzeit. III. Bd., III. Heft, Taf. II., Fig. 2., 26.)

Obr. 16. Vyšívání od Kyjova na Mor. (Olom. muzeum.)

Obr. 17. a 19. Dvojité půlměsíce s hvězdami na širokém pásu z tenkého plechu bronzového z mohyly, zvané Chateau-Murges v Amancy (Doubs); nyní v muzeu besançonském. Ve vzorku tomto je dvojitý půlměsíc, mající po jedné hvězdě na každé straně a pak dvě hvězdy mezi oblouky. (Vyobr. v Lindenschmitu: Alterth. u. heidn. Vorzeit. III. Bd., XII. Heft, Taf. 3., Fig. 2. — Na téže tabuli vyobrazen je pod č. 6. úlomek pásu, na němž pouze jednoduchý měsíc se hvězdou viděti.)

Obr. 18. a 20. Týž obrazec vyskytuje se velmi často na vyšívání moravském i slovenském a je znám pod jmenem „kováře“; tvoří buď ornament osamělý, buď řadu souvislou, již spojuje bod mezi oblouky; na oplíčkách z Nákla. (Olom. muzeum.)

Obr. 21. Náramek z hrobu u Mohuče. (Vyobr. v Lindenschmitu: Alterth. u. heidn. Vorzeit. I. Bd., VI. Heft, Taf. IV., Fig. 4.)

Obr. 22. Vyšívání na úvodnicích z Kostelce u Prostějova. (Olom. muzeum.)

Obr. 23. Vrchní část jednoduché nádoby z kamenného pomníku u Osnabrücku, uložené v muzeu hanoverském. (Vyobr. v Lindenschmitu: Alterth. u. heidnischen Vorzeit. I. Bd., III. Heft, Taf. IV., Fig. 8.)

Obr. 24. Vyšívání na rukávcích od Zlína na mor. Valašsku. (Olom. muzeum.)

Obr. 25. Úlomek ozdobné plotničky bronzové, nalezené v močálu u Viddingu v Sonech, nyní v muzeu Lundském. (Vyobr. dr. Ingvald Undset: Das erste Auftreten des Eisens in Nordeuropa. 1882. Taf. XXXI. Fig. 1 u. Taf. XXXII. Fig. 3.)

Obr. 26. Totožné vyšívání na límci z Dubňan. (Olom. muzeum.)

TABULKA B.

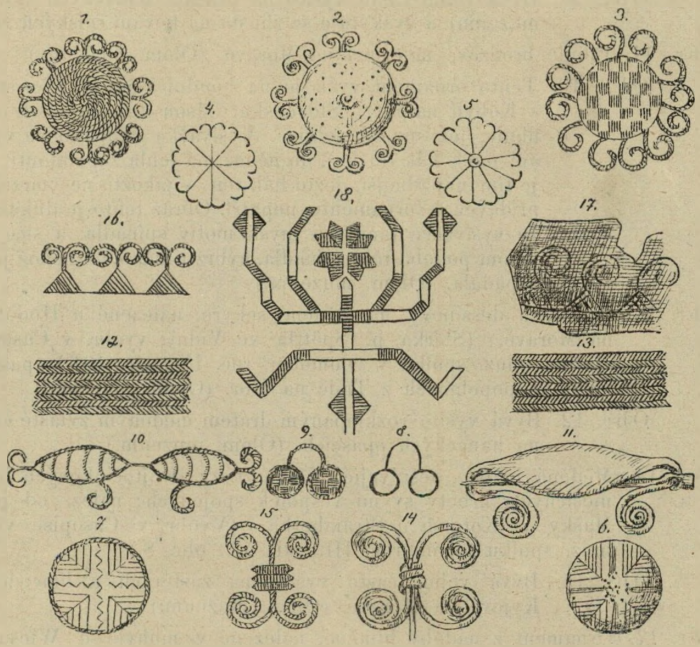

Obr. 2. Fibule terčovitá z jednoho hrobu Hallštatského. (Vyobrazená v Sacken: Grabf. v. Hallstadt. Taf. XIV., Fig. 13.)

Obr. 1. Vyšívání v podobě terče, na okraji jako obr. 2. osmi dvojitými háky obroubeného; vyskytuje se často na boudnicích slovenských; ornament ten znám je pod jménem „pavouk". Rovněž tak

Obr. 3., kde vyšitý terč má 12 jednoduchých točinek na okraji. Rovná se kolotajícímu slunci, jež se také na kraslicích vyskytuje. (Olom. muzeum.)

Obr. 5. Růžice upotřebená za ornament na přasce pásové z Hallštatu, sestávající z 9 do kruhu sestavených háků. (Vyobr. v Sacken: Grabf. v. Hallstadt. Taf. XI., Fig. 9.)

Obr. 4. Týž ornament bývá velmi často vyšit na pokrývkách slovenských i hanáckých; též na kraslicích jej nalezáme taktéž s 9 do kruhu sestavenými dvojitými háky. (Obr. krasl. č. 14.)

Obr. 6. Miska z hlíny tuhou promíchané, uvnitř ornamentovaná, z Býčí skály. (Ve dvorském muzeu ve Vídni).

Obr. 7. Vyšívání na valašské úvodnici z Hutiska.

Obr. 8. Ornament brejlový na bronzovém plechu z Hallštatu. (Sbírka dra. Mucha ve Vídni.)

Obr. 9. Bývá velmi často vyšito na límcích hanáckých (Olom. muzeum) a vyskytuje se zhusta na kování selských vozů.

Obr. 11. Fibule bronzová nalezená na Moravě. (Olom. muzeum.)

Obr. 10. Tento ornament vyšit je na boudnici asi 200 let staré, z Kobylí na mor. Slovensku. Jsou tu sestaveny dvě fibule, jež spojuje jehlice. Vyšívačka neopomněla vyšiti ani onen hák (lůžko), do něhož má jehla zapadnouti; což je tím nápadnější, ježto hák ten — jakožto nesymetrický přídavek k ornamentu nepatří. Obraz tento je důkazem, že vyšívačce tanul na mysli motiv spínadla, a sice nejenom podoba těla spínadla, nýbrž i lůžko, do něhož jehla zapadala. (Olom. muzeum.)

Obr. 13. Ornament dessinový na měděné sekyře, nalezené u Hodonína na Moravě. (Sbírka p. Spöttla ve Vídni; vyobr. v Časopise vlasten. muz. spolku v Olomouci, roč. IV., str. 101.); pak na několika popelnicích z Tršic na Mor. (Olom. muzeum.)

Obr. 12. Bývá vyšito rozklepaným drátem měděným zvláště často na hanáckých opascích. (Olom. muzeum.)

Obr. 14. Měděná jehlice, sestávající ze dvou t. zv. dvojtočinkových hadů měsíčných, hřbety svými vespolek spojených; nalez. od prof. Mašky na Kotouči u Štramberka. (Vyobr. v Časopise vlast. muz. spolku olom., roč. III., str. 57., obr. 8.)

Obr. 15. Bývá velmi často vyšito na zástěrách a límcích od Kyjova na Moravě. (Olom. muzeum.)

Obr. 17. Ornament z nádoby hliněné, nalezené v mohyle u Wiesu ve Štýrsku; pruhované trojhrany s jednoduchou točinkou na vrcholu. (Vyobr. v Mittheilungen der anthropol. Gesellsch. in Wien. Urgesch. Forschungen in der Umgebung von Wies in Steiermark v. Radimsky u. Szombathy. Taf. IX., Fig. 9.)

Obr. 16. Vyšívání z Kyjova na Moravě; pruhované krokvičky s dvojitou točinkou (beraními rohy) na vrcholu. Tvar podobný naskytuje se též na kraslicích č. 22. a 24.

Co jsme slovy předeslanými pověděli, jsou prostě skutečnosti, jež seznati umožnilo nám těch několik ornamentů na příslušných tabulkách znázorněných. Nelze upříti, že ještě mnoho zbývá záhadného a že mnoho ještě třeba rozluštiti správnými logickými úsudky. To však musí pozdějšímu zkoumání zůstaveno býti. —

K těmto osmi tabulkám malovaných vajíček velkonočních přidána jest ještě devátá, která se nezamlouvá oku pestrými barvami; tabulka ta je prostě černě kreslena podle II. tabulky malované; podává nám však ornament tak, jak se sám sebou z ducha lidského zrodil, prost ještě všeho šatu a neokrášlen ještě barevnou smysly poutající harmonií.

Ona ukazuje nám duši ornamentu; kdežto tabulky barevné předvádějí nám ornament v pestrém, často zakrývajícím šatě.

A jestliže nám již těch 48 ornamentů, se kterými jsme se na stezce do říše pradějin našeho národa setkali, mnohou pravdu vypravují, — jaký nevyčerpatelný pramen objeví nám teprva ty tisíce tisícův ornamentů, mezi nimiž tak říkaje ani jediného není, který by s druhým byl totožný.

Avšak i to nemnohé, čemu jsme se z těchto několika ornamentů naučili, oprávňuje nás k tomu úsudku, že:

1. západní a jižní Slované již dávno před narozením Kristovým, a sice za t. zv. periody hallštatské ve východní části střední Evropy, kde nejvíce nálezů z této periody učiněno bylo, bydleli, a

2. že tito Slované již tehdy vysokou kulturu měli, která se bohužel jenom v upomínce u některých z těchto slovanských národů, zvláště Slováků, zachovala. — A tak mohu z plného přesvědčení přisvědčiti ku výroku zvěčnělého dvor. rady Hochstettera, jenž pravil: že technika výroby kovové za periody hallštatské vůbec byla společným vlastnictvím všech tehdejších národů střední Evropy.*)

*) Ferd. v. Hochstetter: Die neuesten Gräberfunde von Watsch und Margarethen in Krain und der Kulturkreis der Hallstädter Periode. Gedenkschriften der math.-naturh. Classe der kais. Acad. der Wissenschaften. XLVII. Band, pag. 170.

DR. WANKEL.

Estetický rozbor moravských kraslic.

Vnikneme-li hlouběji do ducha těch ornamentů, které malovaná vajíčka moravská tak mnohotvárně zdobí, vysvitne nám brzy, že to rozmanité seskupování motivův i barev děje se podle určitých estetických zásad. Tato rozmanitosť je výsledkem vrozeného a samostatně zdokonalenéhо smyslu pro formu, jakož i pro soulad barev a seskupení jednotlivých motivů na ploše, která se má ozdobiti; seskupení toto je patrně na vajíčku obzvláště nesnadné, ježto plocha jeho je oválová, v sebe uzavřená.

Na moravských kraslicích shledáváme dvojí pravidlo, dle něhož jsou pomalovány:

I. buď jsou motivy i barvy po celé ploše vajíčka rovnoměrně rozděleny, jako na obr. 7. a 8. tab. II.; nebo

II. jsou seskupeny na význačná místa plochy vajíčka. Těmito význačnými místy jsou jednak oba konce vajíčka, jednak čáry, oba tyto konce spojující. Konce vajíčka bývají zpravidla pokryty krásnými tvary hvězdovitými, čáry pak, konce spojující, ornamenty seřaděnými v podobě pásů.

Proberme sta a sta malovaných vajíček moravských, ať již jsou zdobeny ornamentem geometrickým, ať rostlinným nebo motivy mystickými, — všude shledáváme jedno z uvedených dvou pravidel: ornamenty buď plochu celého vajíčka rovnoměrně obalují, nebo se koncentrují v podobě hvězd čili růžic a pásů na význačných místech vajíčka.

Tato dvě základní pravidla pro zdobení vajíček připouštějí však celou řadu variací:

a) buď soustřeďuje se výzdoba na pásech a odpovídajících jim vrcholech celkem stejnoměrně, jako na obr. 9. a 10. tab. II.;

b) nebo mizí ozdoba vrcholů — někdy docela (obr. 22.), někdy až na malý zbytek (obr. 23.), za to však pás nádherně se rozvine;

c) jinde zase shledáme opak toho: výzdoba vychází z obou konců vajíčka a rozkládá se znenáhla po celé ploše a jen základní tmavá barva nahražuje pás — buď podélný (obr. 44.) buď příčný (obr. 45.)

Jest přirozeno, že ozdoba obou konců vajíčka o tolik jest nádhernější, oč je pás užší a jednodušší.

Malovaná vajíčka poskytují takovým způsobem množství překrásných variací, stupňujících se tím, že nejen ornamentu rostlinného a geometrického, nýbrž také mystických motivů k výzdobě vajíček použito je.

Zajímavé jsou ony typy, kde barevné elementy celou plochu vajíčka rovnoměrně obalují a při tom konce vajíček i pás bohatšími ornamenty vynikají. (Obr. 11., 8. a 7. na tab. II.) Tyto tři typy jsou klassické ukázky, jak oválovou plochu vajíčka esteticky rozvrhnouti možno. —

Probereme nyní podrobněji některá zvláště význačná vajíčka, nejprve s ornamentem rostlinným a pak geometrickým.

Příkladem mistrné kompozice ornamentu rostlinného jest obr. 14., kde s podivuhodnou lehkostí vyvíjí se ornament rostlinný v podobě bílých květů, lístků a poupátek na tmavé základní ploše. Široká pak plocha téhož vajíčka vyplněna jest květem, kterýž jsa objímán točinkami vyrůstá ze srdečka. Něžný motiv tento, totiž srdečko, z něhož vyrůstá květ, v ornamentech národních zhusta se vyskytuje.

Tak na obr. 13. vyrůstá ze srdečka květ a několik ratolestí, které v ladných liniích a tvarech celou plochu vajíčka vyplňují. Pravidelné symetrické rozdělení květů na způsob arabesky podává obr. 15. a 17. Tu jsou všecky linie co nejsprávněji rozvedeny. V obou případech upotřebeno teček za pomůcku k ornamentování.

Na obr. 16. vyrůstají ze srdečka květy nesymetricky a jsou kresleny více naturalisticky pozbývajíce podobu arabesky.

Tab. VII. podává řadu příkladů, kde hlavní motiv ohraničen je rovnoběžnými čarami a řetázky tak, že společně s hlavním ornamentem šířku vajíčka pásovitě ozdobují.

Na obr. 38. táhne se hadovitě prostředkem vajíčka rostlinný ornament, který rozkládá své lístky na obě strany, střídaje se se zákroutkami a tečkami naznačujícími buď korunky květů nebo tobolky plodů.

Na obou stranách pak hlavního motivu opakují se zákroutky a obloukovité plody s tečkami a lístky, odpovídající hlavnímu ornamentu.

Na obr. 41. vine se kolem vajíčka cesta vlnitá, se střídajícími se vzhůru a dolů ornamenty zvonkovými a hřebíčkovými, ohraničena jsouc na obou stranách úzkým proužkem a drobnou vlnicí, která harmonicky druží se ku hvězdici z malých zvonečků na obou koncích vajíčka sestavené.

Podobné vajíčko vidíme na obr. 42. Tu jest vlnice menší, následkem čehož i rostlinné ornamenty jsou drobnější. Lístky pak jsou vroubkované tak že k nim pěkně sluší meandrovitý řetázek na obou stranách pruhu se vinoucí. Celý vzor zakončen je na obou koncích vajíčka růžicemi z lístků zoubkových utvořenými.

Týmže seřaděním motivů druží se k předešlému vajíčko obr. 37. zdobené ornamentovanými, organicky nespojenými květy motýlkovitými (snad jsou to květy hrachové); jakousi souvislosť však nahražují dvě vlnice v sebe propletené, které svým tvarem hlavnímu ornamentu a zaokrouhleným lístkům hvězdice zodpovídají.

Na obr. 40. vidíme pásovitou ozdobu složenou ze vkusně zornamentovaných lístků jetelových se stopkou vybíhající v točinku.

K ornamentu rostlinnému druží se na mnohých kraslicích motiv tečkový, jenž na př. na vajíčkách tab. VI. obzvláště vyniká. Tak na

obr. 33. růžice tečková střídá se s lístkovou nejsouce vespolek organicky spojeny. Oba tyto tvary doplňuje krajovitá obruba obloučková umístěná na horním konci vajíčka směrem dolů a jí podobná výzdoba dolejší ve směru vzhůru. Kontrast tento velmi pěkně působí.

V obr. 35. naznačen pás čarou rovnoběžnou na obou stranách ozubenou. Na dolním konci vajíčka nalezá se mystický motiv kříže, který se na vrchním konci vajíčka pěkně zornamentovaný opakuje. —

Všimněme si nyní ještě kraslic s ornamentem geometrickým.

Čistě geometrickými, stejnoměrně rozdělenými vzory činíce dojem mozaiky vynikají vajíčka č. 7., 8., 10. a 11. na tab. II. Též co se barev týče, jest tu jemný smysl estetický obzvláště dokonalý. Barva černá, bílá a hnědá jsou tu v ornamentu stejně rozděleny; kdežto převládající barva žlutá přechod jedné k druhé sprostředkuje a váže.

Ornament geometrický č. 7. tab. II. nádherně se rozvinuje. Základní motiv, osmicípá hvězda totiž, oddělována jsouc sloupky opakuje se a tvoří kolem šířky vajíčka pás. Odseknutím cípů hvězdic povstane trojhran, který v eurytmickém seřadění vedle sebe a v různých barvách nad sebou kladen, až na obou koncích vajíčka k hvězdici se připojuje.

Obr. č. 8. na tab. II. ukazuje, kterak bylo pásu hvězdnatého zase po délce celého vajíčka upotřebeno. Hvězda pak, jakoby z více hvězd složená a na sebe kladená svými cípy o pás se podpírala, střed plochy vajíčka vyplňuje.

Na obr. 11. tab. II. rozeznáváme střední pás, v němž hlavní motiv jsou hnědé trojúhelníky spojené motivem ležatého kříže, jejž dva směry šikmé rázně vyznačují. Ještě úžeji pojí oba tyto tvary v jeden celek elementy červené, které tvoří dohromady čtyrúhelníky stojaté a opakují se ve směru nahoru i dolů. Plocha vajíčka jeví se jako broušený drahokam a vyniká svým zvláštním rytmem ve směru vodorovném, kolmém i v obou směrech šikmých.

Na obr. 9. tab. II. táhne se tmavý pás oživený barevným ornamentem rostlinným. Přiměřený přechod ku geometrické hvězdici na obou koncích vajíčka umístěné, činí obloučková okrasa na obou stranách pásu se nalezající.

Podobné vidíme na obr. 10. tab. II. Zde jest základní plocha bílá. Pás, by docílen byl soulad barev s tmavými částicemi hvězdice, lemován jest po obou stranách úzkými tmavými proužky. Hvězdice i pás jsou ohraničeny obloučky, aby docílil se jednotný sloh celého vajíčka.

Myšlenka, jakoby mělo býti vajíčko sepjato pásky, vyniká zvláště na tmavém vajíčku čís. 47. Tu jest po délce i šířce spjato vajíčko nádherným pásem a na místě, kde se pásy křižují, jest vhodně umístěna růžice, která jako by pásky dohromady udržeti měla.

Zajímavé podrobnosti poskytuje svým rozvržením obr. 43. Na místě pásu táhne se po šířce vajíčka řada šikmo položených obdélníků čtverečkami spojených. Lomená pak čára, jež obdélníky i čtverce lemuje, opakuje se v hustém seřadění až ku hvězdici. Zde střídá se ornament mřížkový s ornamentem srdečkovým, majíce význam pouze dekorativní, kdežto mřížkování se sousedními elementy souhlasí. Obr. 45. podává příklad, kterak ornament hvězdovitý od konců vajíčka k jeho středu se táhnoucí, obloukovitým vzorem na červeném pruhu přivěšen býti se zdá.

Na obr. 3. tab. I. spíná pruh vajíčko po délce a jest zvláště vyznačen pruhováním, které myšlenku sepínání dekorativně vyjádřuje.

Podobným způsobem vyznačen je pás na obr. 4. tab. I.; tu jsou trojúhelníky dekorativně a symbolicky vyplněny mřížkováním.

Na obr. 5. tab. I. je široký pás dělen dvěma lomenými čarami, čímž povstávají čtvercová pole, v nichž zejména motiv trojúhelníků vyniká, ozdoben jsa kolmými čárkami. Rostlinný ornament (růžice) na obou koncích vajíčka celému ornamentu rázovitosti přidává.

Tab. V. ukazuje řadu malovaných kraslic, na kterých jednotlivé motivy svůj zvláštní mystický význam mají. Se stanoviska estetického tuto zřetel obrátiti třeba ku ladné barvitosti, jelikož ornamenty jsou zde jednodušší než u vajíček předešlých.

Vajíčko 25. a 26. podává zcela volně rozložené ornamenty mystické, jako troj- a čtvertočinkový, slunce a hvězdy.

Na obr. 27. ornamentován je zvláště krásně motiv kříže, dotýkající se svými rameny ramen kříže na zadní ploše vajíčka vyznačeného, po délce i šířce. Šikmé směry ukazují lístky ze středu kříže jako paprsky vycházející.

Na obr. 29. je vajíčko rozděleno na dvě polovice. Kdežto spodní část ornament srdečkový a pás zdobí, jest vrchní polovice kohoutky za sebou se opakujícími oživena.

Na obr. 20. vytknuto vázaní jednoduchým proužkem a tam kde se křižuje, vyvinul se symbolický ornament svázaní, suk, uzel naznačující všecky směry kolmé i šikmé. Další křížem položené čáry vyznačují též symbolicky připnutí proužku k vejci. Oba konce vajíčka krášlí točinky dvojité.

Vajíčko č. 19. sepíná po délce věneček lístkový svázaný na vrchním konci ornamentem točinkovým. Na obr. 21. a 22. sepíná ozdobný pás vajíčko po délce. Naproti tomu vajíčko čís. 23. sepíná pás po šířce a vyniká tu hlavní motiv sekáče. Rovněž vajíčko č. 24. sepjato pásem příčným, kde motiv trojúhelníka a točinky vajíčko krášlí a zdá se, jakoby tím kovová práce vyznačena býti měla, kdežto ornamentace vajíčka č. 20. značí ozdobné přišívání.

Vybrala jsem některé momenty estetické na kraslicích vyjádřené, bych poukázala ku důležitosti ornamentů těch, neboť každé to vajíčko, které nám stařenky dle starého způsobu krášlí, jest ovoce sta- i staletého tříbení a broušení vkusu i krasocitu lidu slovanského a protož i důkazem nezvratným o kulturní způsobilosti národu našeho.

VLASTA HAVELKOVÁ.

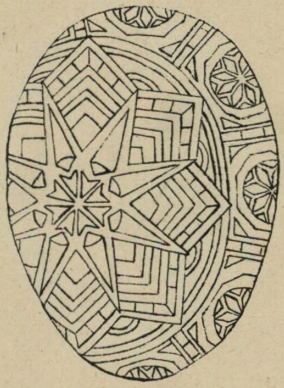

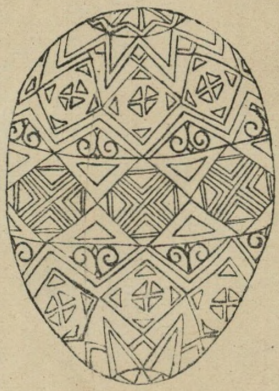

Tab. I.

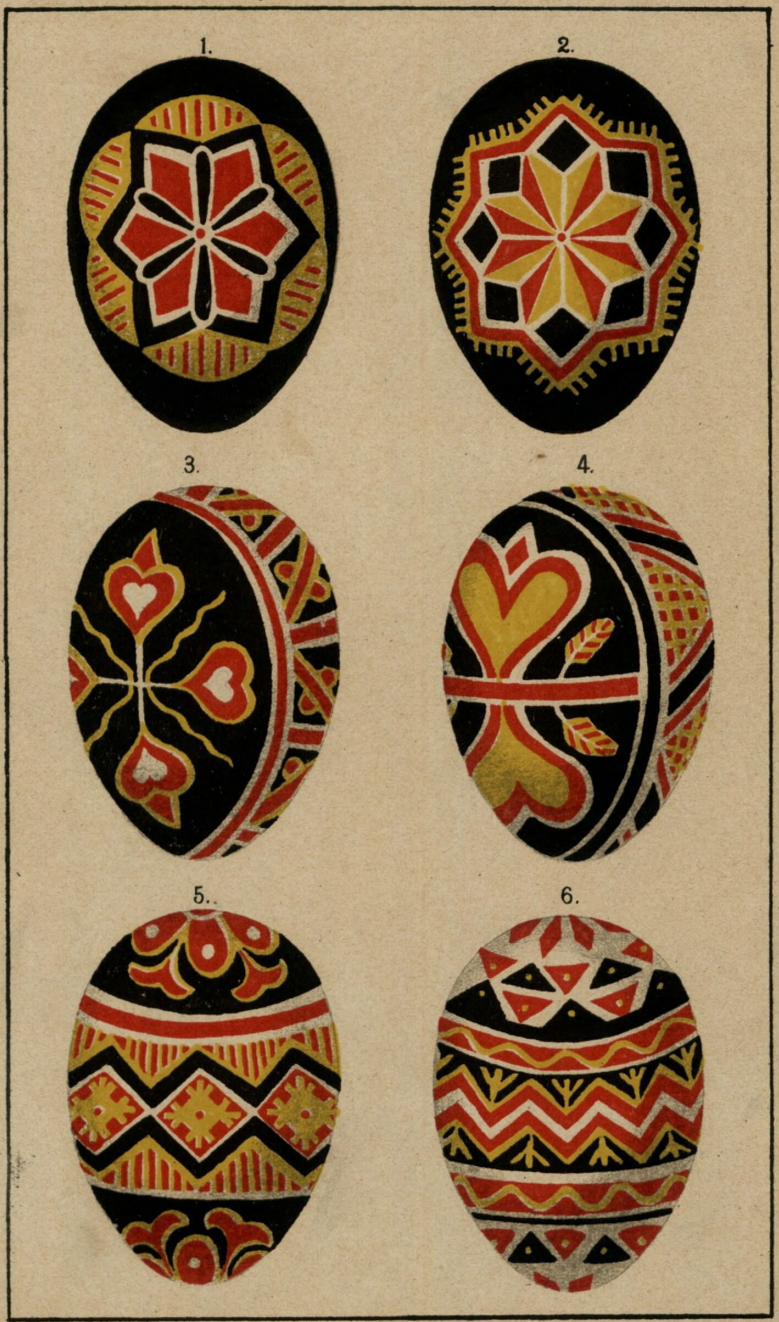

ZEM. A. UNIV. BIBLIOTHEK IN PRAG

7
8
9
10
11
12

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

45.

46.

47.

48.